

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra finančního práva a finanční vědy

Tomáš Prokop

**Právní postavení a činnost České národní
banky**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Pavlína Vondráčková

Katedra Finančního práva a finanční vědy

Datum vypracování práce: listopad 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracoval samostatně za použití zdrojů literatury v ní uvedených a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Podpis

Poděkování

Chtěl bych poděkovat paní JUDr. Pavlíně Vondráčkové za odborné konzultace, které mi pomáhaly při psaní této práce.

Dále bych chtěl poděkovat Knihovně České národní banky za poskytnutí mnoha publikací a ochotu při hledání vhodných zdrojů.

A v neposlední řadě patří poděkování mé rodině za vytvoření klidného studijního prostředí.

1 ÚVOD -----	3 -
2 VZNIK A VÝVOJ CENTRÁLNÍHO BANKOVNICTVÍ -----	6 -
2.1 VÝVOJ CENTRÁLNÍHO BANKOVNICTVÍ V RAKOUSKU – UHERSKU-----	7 -
2.2 MEZIVÁLEČNÝ VÝVOJ ČESKOSLOVENSKÉHO CENTRÁLNÍHO BANKOVNICTVÍ -----	8 -
2.3 VÝVOJ CENTRÁLNÍHO BANKOVNICTVÍ V TZV. DRUHÉ REPUBLICE-----	12 -
2.4 VÝVOJ CENTRÁLNÍHO BANKOVNICTVÍ V OBDOBÍ PROTEKTORÁTU -----	12 -
2.5 VÝVOJ CENTRÁLNÍHO BANKOVNICTVÍ V LETECH 1945–1989-----	13 -
2.6 VÝVOJ CENTRÁLNÍHO BANKOVNICTVÍ PO SAMETOVÉ REVOLUCI -----	15 -
2.7 VÝVOJ CENTRÁLNÍHO BANKOVNICTVÍ PO VSTUPU DO EVROPSKÉ UNIE A PŘISTOUPENÍ ČESKÉ REPUBLIKY K JEDNOTNÉ MĚNĚ EURO -----	16 -
3 PRÁVNÍ POSTAVENÍ ČESKÉ NÁRODNÍ BANKY -----	20 -
3.1 ÚSTAVNÍ ZAKOTVENÍ-----	20 -
3.2 ZÁKONNÁ ÚPRAVA -----	23 -
3.2.1 <i>Definice a právní subjektivita ČNB</i> -----	24 -
3.2.2 <i>Nezávislost ČNB</i> -----	25 -
3.2.3 <i>Organizační struktura ČNB</i> -----	28 -
3.2.4 <i>Hospodaření s majetkem</i> -----	30 -
3.2.5 <i>Normotvorná činnost ČNB</i> -----	32 -
4 ČINNOST A CÍLE ČESKÉ NÁRODNÍ BANKY -----	33 -
4.1 EMISNÍ FUNKCE-----	34 -
4.2 MĚNOVÁ POLITIKA ČNB-----	35 -
4.2.1 <i>Nástroje měnové politiky</i> -----	35 -
4.3 DEVIZOVÁ ČINNOST ČNB -----	38 -
4.4 FUNKCE ČNB JAKO BANKY BANK -----	40 -
4.5 FUNKCE ČNB JAKO BANKY STÁTU-----	41 -
4.6 TRESTNĚPRÁVNÍ OCHRANA EKONOMIKY A ČINNOSTÍ ČNB-----	42 -
5 BANKOVNÍ REGULACE A DOHLED -----	44 -
5.1 REGULACE BANKOVNÍ SOUSTAVY -----	45 -
5.1.2 <i>Právní předpisy regulace</i> -----	46 -
5.1.3 <i>Bankovní licence</i> -----	47 -
5.1.4 <i>Změny v licenci a odnětí licence</i> -----	49 -
5.1.5 <i>Jednotná bankovní licence</i> -----	50 -
5.1.5. <i>Základní povinnosti bank</i> -----	50 -
5.2 DOHLED-----	54 -
5.2.1 <i>Principy a cíle dohledu</i> -----	55 -
5.2.2 <i>Způsoby dohledu</i> -----	56 -
5.2.3 <i>Nápravná opatření a pokuty</i> -----	57 -
5.2.4 <i>Vztah k Evropské centrální bance</i> -----	59 -
6 KOMPARACE PRÁVNÍ ÚPRAVY CENTRÁLNÍHO BANKOVNICTVÍ V DALŠÍCH ZEMÍCH -----	60 -
6.1 SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO-----	60 -
6.2 VELKÁ BRITÁNIE-----	62 -
6.3 SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ -----	63 -
6.4 STRUČNÝ PRŮŘEZ ÚPRAVOU V DALŠÍCH ZEMÍCH-----	64 -
6.4.1 <i>Komparační tabulky</i> -----	65 -
7 ZÁVĚR -----	68 -

8	ABSTRACT-----	70 -
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY -----	73 -
10	SEZNAM POUŽITÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ A NÁLEZŮ ÚS -----	74 -
11	SEZNAM ODKAZŮ NA POUŽITÉ INTERNETOVÉ STRÁNKY-----	75 -
12	SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK -----	76 -
13	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK -----	77 -
14	SEZNAM PŘÍLOH-----	78 -

1 ÚVOD

Po celou dobu studia jsem na fakultu docházel cestou kolem naší národní banky a obdivoval architekturu její ústřední budovy. Tato instituce mě však nezajímala jen jako kolemjdoucího turistu, ale chtěl jsem se o bance dozvědět více. Několikrát jsem navštívil prezentace pro veřejnost, které má banka opravdu výtečné a se zájmem si v médiích často četl o změnách uvnitř banky. Často jsem také sledoval diskuze o jejím rozhodování v mnoha důležitých otázkách. Také jsem slýchal ze záznamů z jednání našeho parlamentu mnoho o kritice centrální banky, na kterou politici nemají téměř žádné politické páky. Česká národní banka mě vždy fascinovala jako instituce, která je v našem právním řádu pro mě vedle Ústavního soudu skutečným symbolem nezávislé instituce a zároveň (alespoň v to doufám) nepodléhá politickým plánům k aktuálním potřebám vlády. Snaží se rozhodovat v dlouhodobějším horizontu jako nejvyšší ekonomická autorita v zemi a hlavně pro dobro naší země. Česká národní banka a její předchůdci mají za posledních 150 let velmi pestrou a zajímavou minulost, kterou bych v práci také rád připomenul. V těžkých dobách zaměstnanci banky i její nejvyšší funkcionáři riskovali a někteří bohužel i ztratili vlastní život a rád bych jim, alespoň prostřednictvím několika řádek v práci vzdal památku.

Významnou pozornost si tato instituce zaslouží především proto, že svým rozhodováním a rozsahem pravomocí jak v oblasti soukromé, tak i veřejné zásadně ovlivňuje fungování republiky, její ekonomiky, podnikatelské prostředí a v přímé souvislosti i běžný ekonomický život domácností. Česká národní banka má samostatnou kapitolu i v Ústavě České republiky č. 1/1993 Sb., což nebývá v zahraničí až takovým zvykem.

Cílem mé diplomové práce je rozbor právní úpravy České národní banky, především pak zákona č. 6/1993 Sb., o ČNB a zákona č. 22/1992 Sb., o bankách, které jsou při studiu problematiky centrálního bankovníctví v ČR zcela nepostradatelné. Tuto práci jsem se snažil pojmut tak, abych alespoň v krátkosti uvedl podstatné a v mých očích

nezbytné informace pro danou oblast v tak širokém tématu, jakým právní postavení a činnost ČNB bezesporu je. V rozboru právní úpravy se snažím nalézat některá sporná ustanovení a nabídnout vlastní pohled na věc kritickým pohledem. V zákonech je však i řada ustanovení, se kterými se ztotožňuji a považuji je za správná a prostřednictvím práce se je v některých pasážích snažím i hájit. Mým cílem je vytvořit komplexní práci, ve které se záměrně snažím vyhýbat ryze ekonomickým oblastem, kterých je v centrálním bankovníctví opravdu mnoho a snažím se nahlížet na téma očima právníma.

Ve druhé kapitole práce se věnuji vývoji centrálního bankovníctví. V práci stručně seznamuji s úkoly cedulové banky v dobách Rakousko-Uherské monarchie a postupně seznamuji i s transformací centrálního bankovníctví v nově vzniklé Československé republice. Zde už se věnuji také rozboru organizační struktury Národní banky Československé. V práci též reflektuji změny díky politickým otřesům vlivem Německé říše, později centralizační tendence v období komunistického režimu. Poslední část kapitoly je věnována porevolučnímu přechodu bankovníctví zpět na principy tržního hospodářství a opětovného zavedení dvoukolejnosti bankovního sektoru. Velký důraz kladu též vývoji bankovníctví po vstupu České republiky do Evropské unie a přípravě vstupu ČR do eurozóny a ČNB do Eurosystemu. Smyslem této kapitoly je především tvorba souvislostí a tím snazší pochopení dnešní úpravy, protože ta nevznikla na „zelené louce“, ale bohatou a naučnou historií se nejednou inspirovala.

Ve třetí kapitole mé práce se zabývám platnou právní úpravou, na které je dnes ČNB a celý bankovní systém postaven. Od rozboru zakotvení v Ústavě až po stručnou analýzu zákona o ČNB č. 6/1993 Sb. Zmíním též problematiku ustanovení, která se nejednou řešila dokonce na půdě Ústavního soudu. Rozepisují se také k vnitřní organizační struktuře a k otázce hospodaření banky a její kontroly. Cílem této kapitoly je především vysvětlit, proč je ČNB upravena v Ústavě ČR a seznámit s důvody, proč by měla být centrální banka nezávislým úřadem a jestli jím skutečně je.

O činnosti České národní banky se budu rozepisovat ve čtvrté kapitole. V ní se pokusím shrnout to nejpodstatnější z úkolů centrální banky. Pokusím se seznámit se základní problematikou tohoto bloku. Tato materie je sama o sobě velmi obsáhlá a tak se pokusím v rámci rozumného rozsahu této práce shrnout opravdu to nejpodstatnější pro pochopení fungování ČNB. V závěru kapitoly jsem považoval za vhodné přesáhnout s finančním právem i do oboru práva trestního, v úseku, ve kterém si myslím, spolu velmi úzce souvisejí a navazují na sebe a to v trestněprávní ochraně.

Pátou kapitolu rozepisují podrobněji, protože problematika bankovní regulace a dohledu mě při hlubším studiu velmi zaujala. Zaobírám se zde otázkami nutnosti regulace a jaké klady či záporny pro trh přináší. Důraz kladu na proces udělení bankovní licence a splnění podmínek. Cílem kapitoly je zohlednit i úpravu evropskou, především Basilejskou dohodu, tzv. Basel II a zároveň se snažím reagovat na aktuální události kolem evropského bankovního dohledu a čtenáře stručně uvést i do obsahu dohody Basel III, která teprve začne platit. V otázce dohledu si kladu za cíl posoudit nutnost a prospěšnost změn uskutečněných v roce 2006, kterými se dohled nad několika nebankovními trhy integroval pod dohled ČNB.

V poslední kapitole se pokouším srovnávat českou právní úpravu s několika cizími právními řády a tím poukázat na zajímavé specifické v jednotlivých úpravách.

2 VZNIK A VÝVOJ CENTRÁLNÍHO BANKOVNICTVÍ

V historii se centrální banky zakládaly z několika pragmatických důvodů. V 19. století bylo mnoho válečných konfliktů, které velmi negativně ovlivňovaly ekonomiku států a právě centrální banka, řízená panovníkem, byla stabilním zdrojem dalších peněz na chod země a regulací vysokých státních dluhů a často i odvracení státního bankrotu. Dalším velmi podstatným důvodem zavedení centrální banky bylo upevnění důvěry obyvatel v peníze, které na počátku 19. století prodělávaly krizi důvěry, především díky častým falsifikátům, ztrátou hodnoty atp. Bylo tedy potřeba zavést zcela novou emisní instituci, která by emisi peněz dala jednotný řád. V neposlední řadě bylo potřeba vybudovat stabilní měnu, která by dala ekonomice pevný základ a nemohla ji výrazně ohrožovat vlastní nestabilitou.

V historickém vývoji lze nalézt tři základní způsoby, jak se dala novou centrální banku zavést. První možností bylo založit centrální banku jako zcela novou instituci a vybudovat její nový personální aparát. Tímto způsobem byla založena například Banque de France nebo Bank of England.

Druhou možností jak zřídit emisní instituci bylo přidělením výhradního emisního práva panovníkem některé již existující bance nebo dokonce několika takovým bankám zároveň. Tak se stalo například v Itálii.

Poslední velmi rozšířený způsob založení centrální banky byla přeměna již zaběhnuté soukromé banky na banku státní - emisní. Nebylo výjimkou, že se tento způsob činil prostřednictvím znárodnění banky. Tak se událo poprvé ve Švédsku, kdy stát nejprve pomáhal oddlužit švédskou říšskou banku, která tak musela projít určitou reorganizací, která nakonec vyústila až ve faktické znárodnění a vytvoření švédské centrální banky. Tak se stalo již roku 1697, kdy švédský král banku definitivně

ustavil za banku centrální.^{1 2}

2.1 Vývoj centrálního bankovníctví v Rakousku - Uhersku

První centrální bankou na českém území byla Privilegovaná Rakouská národní banka, která byla zřízena císařským patentem ze dne 1. června 1816, díky němuž o měsíc později vznikla cedulová banka, která významně upravovala měnové poměry v císařství. Celý tento projekt navrhnul hrabě Johann P. Stadion, tehdejší ministr financí. Jeho zásadní myšlenkou bylo, že banka tohoto typu musí být nutně soukromou, na státu nezávislou bankou. Jen tak může získat důvěru občanů, efektivně potlačovat inflaci, celkovou měnovou stabilitu, eskonty obchodních směnek a výměnu státovek za bankovky. Zajímavostí bylo, že tato banka nebyla výsadním emitentem peněz, protože tuto pravomoc si stále ještě drželo i ministerstvo financí. Právní forma této nové banky byla akciová společnost. Emisní monopol - jakožto privilegium (jak vychází i ze samotného názvu banky) byl bance udělen na dobu 25 let. Dalším důležitým právem byla možnost zřizovat vlastní filiálky na území monarchie z důvodu podpory obchodování a zvýšení vlastního zisku. Čtyři takové filiálky byly zřízeny i na českém území a to v Praze roku 1847, v následných letech i v Brně, Opavě a Olomouci.

Pro bankovní vývoj byl důležitý rok 1867 kdy vznikla po politické dohodě Rakousko-Uherská dualistická monarchie. Tato událost měla za následek používání bankovek i na území Uher a v roce 1878 založení nové centrální Rakousko-Uherské banky. Tato instituce již držela výsadní emisní pravomoc. Zásadním úkolem této banky bylo vyrovnání se s hrozbou státního bankrotu a předání části bankovních kompetencí i uherské části monarchie. Institucionální základ zůstal podobný jako v Privilegované bance doplněný o několik modernějších institutů. Důležitým faktorem byla vyšší míra nezávislosti v rozhodování bez

¹ Revenda Z., Centrální bankovníctví, Management Press, Praha 1999, str. 34-37

² Vencovský F. a kol., Dějiny bankovníctví v českých zemích, Bankovní institut, Praha 1999

ohledu na národní zájmy. Toto ovšem v praktickém hledisku bylo často deformováno v neprospěch české ekonomiky a rozhodování banky tak někdy vedlo k diskriminaci českého obchodu a úvěrového trhu, který na to reagoval samozřejmě kritikou systému. Právní forma Rakousko-Uherské banky zůstala stejně jako v případě Privilegované Rakouské národní banky akciovou společností. Banka byla reformována několika důležitými statuty. Pro zajímavost zmiňují například Statut z roku 1887, který zavedl princip nepřímého kontingentu po vzoru německých cedulových bank. Ve Statutu z roku 1899 se poprvé v rakouské bankovní historii uvádí v článku 1 následující ustanovení :

Rakousko-Uherská banka, vykonávajíc svou statutární činnost, jest povinna v obojím státním území mocnářství stejnoměrně pečovati o to, aby oběh peněz byl upraven, aby vyrovnávání plateb bylo usnadněno a aby potřeby obchodního, průmyslového, živnostenského a rolnického úvěru byly uspokojeny, především pak aby bylo zabezpečeno, že udrženo bude hotové placení, jakmile by zákonně bylo nařízeno.

V první dekádě 20. století Rakousko-Uherská banka zaznamenala řadu měnových úspěchů a získala si vysokou prestiž a mezinárodní uznání za svou odbornou činnost. O důvěryhodnost přišla až po vyhlášení první světové války, která měla za následek znehodnocení měny, kterému banka přispěla opožděnou reakcí na naléhavé ekonomické problémy. V březnu roku 1919 se nový Československý stát právně oddělil od Rakousko-Uherské banky, která přešla do likvidace. V roce 1922 byla podepsána tzv. Likvidační dohoda, která měla za následek faktický i právní zánik Rakousko-Uherské banky.^{3 4}

2.2 Meziválečný vývoj československého centrálního bankovníctví

V letech 1919-1926 vykonával funkci centrální banky Bankovní úřad ministerstva financí, který byl zřízen vládním nařízením č. 246/1919. V roce 1926 byla založena

³ Vencovský F. a kol., Dějiny bankovníctví v českých zemích, Bankovní institut, Praha 1999, str. 59-60

⁴ Bažantová I., Centrální bankovníctví v české historii po současnost, Studie národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2006, str. 13-17, str. 25-27

Národní banka československá a stala se tedy první oficiální centrální bankou samostatného československého státu. Stejně jako Privilegovaná rakouská národní banka měla i Národní banka československá právní formu akciové společnosti, v níž jednu třetinu akcií vlastnil stát. NBČS byla kontrolována vládním komisařem a částečně i prezidentem republiky, který měl pravomoc jmenovat guvernéra banky do funkce na návrh vlády.⁵

Po vzniku Československé republiky bylo prvním důležitým úkolem uskutečnit měnovou odluku, která se zrealizovala kolkováním bankovek a stažením starých rakouských z oběhu, což bylo provedeno předem připraveným utajeným plánem ministerské komise⁶. K realizaci plánu bylo dokonce použito i uzavření státních hranic, během něhož byla stažena většina starého oběživa. Inflací znehodnocená rakouská měna byla nahrazena Korunou československou. Tak se stalo roku 1919 přijetím zákonů o peněžní reformě a o okolkování bankovek a soupisu jmění. Provedení tohoto úkolu měl na starost zmiňovaný Bankovní úřad, který vydával státovky. Měnovou reformou se zabránilo vysoké inflaci, která by mohla zásadně ohrozit československou ekonomiku. Bankovní úřad měl také na starost stabilizaci komerčních bank a jejich sanaci důsledkem bankovní krize ve 20. letech. Posledním významným úkolem úřadu byla příprava vzniku již zmíněné Národní banky Československé.⁷

⁵ Pavlát V., Centrální bankovníctví, EUPRESS, Praha 2004, str. 23

⁶ Ministrem financí a autorem měnové reformy byl Alois Rašín.

⁷ Kunert J., Novotný J., Centrální bankovníctví v českých zemích, ČNB, Praha 2008, str. 61-67

Panu ministru,

(nástledek)

dovolu, abyh ~~proložil~~ ^{proložil} Vám tento programový
nástin smlit připojití slučiva dovozů: projev šelku za
to, že ste mne ^{v násporelu směřu} ~~z jistěru směřu~~ pověřil svou důvěrou
jako spolupracovníka a přání, aby Vaše ^{ve vypracování} „
mnohoběžná“ akce byla úspěšná v těchto těžkých vlnách času,
k čemu máte velikou schopnost: českým Akceacean-um.

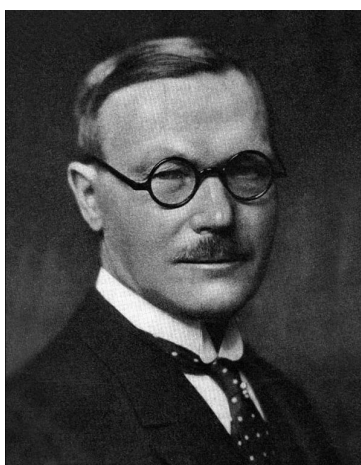
Vám přeje
Vilém Pospíšil

Vámi předložený návrh

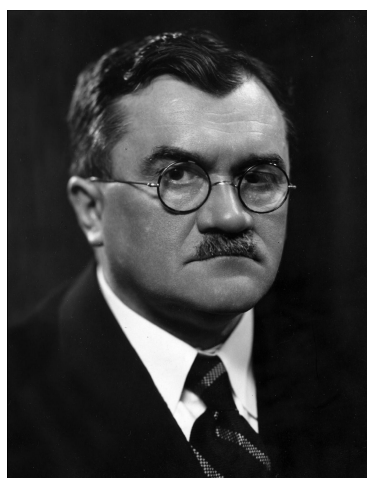
obr. č. 1 (koncept návrhu Viléma Pospíšila na měnovou odluku adresovanou ministru financí Aloisi Rašínovi, r. 1919)

NBČS vznikla na základě zákonů č.347/1920 Sb. a jeho úpravy č.102/1925 Sb. Tento zákon obsahoval ustanovení o akciové formě banky. Základní kapitál NBČS činil 12 milionů zlatých dolarů, což bylo na svou dobu poměrně dost a mělo za následek větší stabilizaci mladé československé měny. Akcionáři byli individuální vlastníci (cca 43% akcií), z jedné třetiny stát a zbylé akcie nakoupili různé peněžní ústavy a obchodní akciové společnosti. NBČS zahájila svou činnost k 1. dubnu 1926. Organizační struktura byla dělena mezi několik orgánů banky. Nejvyšším orgánem byla valná hromada, jejíž nejvýznamnější pravomocí byla volba členů bankovní rady. Formálně měla valná hromada pravomocí podstatně více, ale fakticky se téměř nevykonávaly. Takovou „ležící“ pravomocí bylo např. projednávání návrhů na změnu stanov, návrhy na změnu výše základního kapitálu aj. Bankovní rada byla výkonným orgánem banky a v jejím čele byl guvernér, kterého jmenoval prezident republiky. Včetně guvernéra měla rada

10 členů. Rada se starala především o měnové strategie, diskontní politiku a o personální záležitosti uvnitř banky. Prvním jmenovaným guvernérem NBČS se stal vrchní ředitel Městské spořitelny Pražské Vilém Pospíšil (obr. 2), který byl ve funkci až do roku 1934, kdy funkci zastával Karel Engliš (obr.3). Zkušený Engliš přehodnotil měnové i finanční koncepce a provedl částečnou devalvaci měny, což mělo za následek mírnou inflaci, ale zároveň opatření přispělo ke stabilizaci měny, která byla stejně jako ostatní měny ohrožována následky světové hospodářské krize.⁸

obr. č. 2

obr. č. 3

Dalšími důležitými orgány NBČS byly revidující výbor s působností kontroly hospodaření a také Sbor censorů. Tento orgán měl pravomoc posuzovat bonitu směnek určených k eskontu u banky. V neposlední řadě je potřeba zmínit též obchodní správu banky, která vykonávala většinu běžných činností ústavu. Národní banka Československá měla po celé republice 35 filiálék a dalších 134 menších poboček pro komunikaci s klienty.⁹

⁸ Kunert J., Novotný J., Centrální bankovníctví v českých zemích, ČNB, Praha 2008, str. 67-71

⁹ Kunert J., Novotný J., Centrální bankovníctví v českých zemích, ČNB, Praha 2008, str. 71-72

2.3 Vývoj centrálního bankovníctví v tzv. druhé republice

Po podepsání Mnichovské dohody republika ztratila část území, což významně poškodilo ekonomiku státu a i samotné bankovníctví. Řada filiálék byla zavřena nebo přeměněna na říšské pobočky. NBČS tak ztratila působnost nad všemi pobočkami a filiálkami na zabraném území, což v řeči čísel znamenalo ztrátu 16 filiálék a 34 poboček. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi vzrůstal tlak na větší autonomii. Po vydání vládního nařízení 27. ledna 1939 se ústav přejmenoval na Národní banku Česko-Slovenskou a zvýšil se i počet členů bankovní rady. Zajímavostí je, že se bankovní rada v rozšířeném počtu nikdy nesešla, protože do doby první schůze byl vyhlášen Slovenský štát (v SŠ byla zřízena samostatná Slovenská národní banka) a vznik protektorátu. V tomto období musela banka řešit úhradu absurdního nároku Němců více než miliardy Kčs za stažení československé měny a nahrazení za říšskou marku na zabraném území pod pohrůžkou obsazení dalšího území.¹⁰

2.4 Vývoj centrálního bankovníctví v období protektorátu

Vlivem okupace Československa byla přejmenována Národní banka Česko-Slovenská na Národní banku pro Čechy a Moravu (vládním nařízením č. 96/1939 Sb.) a byla zcela funkčně podřízena Německu. Jediným zákonným platidlem se stala říšská marka a veškeré zlaté zásoby (za celé válečné období ČSR přišla o cca 45 000 tun měnového zlata) byly povinně převedeny v majetek Říše.¹¹ Nové státní uspořádání ústřední banku podstatně oslabilo a došlo i k personálním změnám. Karel Engliš byl odvolán z funkce guvernéra a na jeho místo dosazen viceguvernér F. L. Dvořák. Personální čistky zasáhly i bankovní radu a to nejen z rasových důvodů. Říše dosadila do centrální banky svého zvláštního

¹⁰ Kunert J., Novotný J., Centrální bankovníctví v českých zemích, ČNB, Praha 2008, str. 79-81

¹¹ Zeman V., Slezák M., Centrální bankovníctví a monetární politika, Akademické nakladatelství CERM, Brno 2010 str. 44

zmocněnce, který měl významné kontrolní pravomoci. Do fungování přímo zasahoval i Úřad říšského protektora. Cílem německých úředníků byla destabilizace československé měny, bankovní soustavy, potažmo celé ekonomiky. V říjnu 1940 byla zavedena celní unie mezi Protektorátem a Říší, což fakticky znamenalo ztrátu autonomie centrální banky ve vztahu k zahraničí. Řada zaměstnanců banky se podílela na odboji proti okupantům, ať už ukrýváním zlatých rezerv či důležitých dokumentů i účastí v odbojových občanských skupinách. Mnoho z nich za to zaplatilo životem. Po výslechu Gestapa zemřel například bývalý guvernér Vilém Pospíšil a popraveno bylo několik dalších vysokých činitelů banky.^{12 13 14}

2.5 Vývoj centrálního bankovníctví v letech 1945-1989

Po ukončení války se činnost národní banky začala rychle obnovovat a jejím primárním úkolem bylo znovuzavedení a stabilizace československé měny, což NBČS provedla měnovou reformou prostřednictvím dočasně jmenované správy na základě dekretu prezidenta republiky č. 91/1945 Sb. Dalším úkolem bylo snižovat vysokou poválečnou inflaci.

Znovunavrácení plné působnosti do rukou banky se stalo až dekretem prezidenta republiky č. 139/1945 Sb. Ten taktéž upravil pozici Slovenské národní banky, z které se stal jen oblastní ústav podřízený NBČS. Všechny zabrané filiálky byly po válce vráceny do československé správy.¹⁵

Významnou změnu pro československé centrální bankovníctví přinesl příchod komunistického režimu v roce 1948. Již v březnu téhož roku byl přijat zákon č. 38/1948

¹² Kunert J., Novotný J., Centrální bankovníctví v českých zemích, ČNB, Praha 2008, str. 81-85

¹³ Pavlát V., Centrální bankovníctví, Vysoká škola finanční a správní, Praha 2004, str. 23

¹⁴ Bažantová I., Centrální bankovníctví v české historii po současnost, Studie národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2006, str. 75-79

¹⁵ Kunert J., Novotný J., Centrální bankovníctví v českých zemích, ČNB, Praha 2008, str.85-92

Sb., o Národní bance Československé. Tímto zákonem se NBČS stala veřejným ústavem s kmenovým jménem ve výši 0,5 miliardy korun a byl tím započat proces centralizace. Bankovní rada se nově skládala jen ze sedmi členů. Zákon také garantoval určitý počet míst na nejvyšších postech v bance pro slovenské zástupce. V říjnu 1948 definitivně skončila působnost poválečné dočasné správy a kompetencí se ujala již zvolená bankovní rada. Guvernérem byl jmenován Jaroslav Nebesář. Z vedení banky byli odstraněni nelevicoví funkcionáři a byli nahrazeni komunistickými. Zákon č. 31/1950 Sb. zřídil Státní banku československou jakožto nástupce Národní banky Československé, která měla pravomoci emisní ale i všeobecné obchodní.¹⁶ Tím byl zrušen dvoustupňový bankovní systém a započal přechod na sovětský model direktivního řízení a centrální plánování hospodářství. Proces centralizace byl dokončen v roce 1958 zákonem č. 31, kdy Státní banka československá převzala financování investičních výstaveb od Investiční banky. Z původních 16 komerčních bank nadále existovala jen Živnostenská banka, která měla na starost platební a zúčtovací operace se zahraničím pro soukromé subjekty. Dále také fungovala Československá obchodní banka, která zajišťovala finanční operace se zahraničím pro podnikové subjekty a posledním článkem systému byla Česká a Slovenská státní spořitelna, které zajišťovaly depozitní a úvěrové operace pro obyvatelstvo v dané oblasti. Nad všemi těmito institucemi měla SBČS dohled a řídila je. V čele SBČS již nebyl prezidentem na návrh jmenovaný guvernér, ale generální ředitel schválený vládou a jmenován ministrem financí. První generálním ředitelem byl jmenován JUDr. Otakar Pohl. Generální ředitel byl přímo odpovědný ministru financí a vládě. Od roku 1953 byla zřízena bankovní správa, která byla poradním orgánem ředitele a řešila především strategie v bankovním sektoru. V roce 1965 se SBČS po mnohaletém úsilí podařilo prosadit získání autonomie na ministerstvu financí a získala i vlastní kapitolu ve státním rozpočtu. Na konci šedesátých let se začala realizovat reforma bankovního systému a oddělení emisní a obchodní činnosti banky, která ovšem vlivem normalizace byla ukončena a celý systém byl nadále rigidně

¹⁶ Bažantová I., Centrální bankovníctví v české historii po současnost, Studie národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2006, str .81-84

centralizovaný. Obnovení centralizace bylo zajištěno především zákony č. 142 a 144/1970 Sb. (devizový zákon a zákon o SBČS). Ke konci osmdesátých let byla opětovná snaha o reformu bankovníctví.^{17 18}

2.6 Vývoj centrálního bankovníctví po sametové revoluci

Po pádu režimu se začala uskutečňovat reforma bankovníctví v plném rozsahu. Emisní kompetence zůstaly Státní bance československé. Pro účely obchodování s klienty a financování úvěrů vznikla Komerční banka a Všeobecná banka a další peněžní subjekty. Nad těmito vzniklými komerčními peněžními subjekty se také začal právně formovat způsob dohledu nad nimi (především zákony č. 21, 22/1992 Sb.). Centrální bankovníctví tak postupně přecházelo z direktivního měnového řízení na metody tržního hospodářství a návratu do dvoukolejnosti bankovní soustavy.¹⁹ SBČS se stala dle §1 zákona č. 130/1989 Sb. samostatnou právnickou osobou a byla deklarována ústředním orgánem státní správy v otázkách měnových. Nová bankovní rada byla ustavena ústavním zákonem č. 556/1990 Sb. V roce 1992 byl přijat nový zákon o SBČS, č. 22/1992 Sb., který upravil právní postavení centrální banky pro potřeby standardního úřadu tohoto typu v tržním hospodářství. Podle tohoto zákona je SBČS právnickou osobou a v §14 odst. 1 bylo uvedeno, že je banka nezávislá na pokynech vlády.^{20 21}

Rozdělením Československa na dva samostatné suverénní státy 1.1. 1993 došlo také k rozdělení původní SBČS v nové úřady a to - Českou národní banku, která byla zřízena zákonem č. 6/1993 Sb. , o ČNB a Národní banku Slovenskou. ČNB má tímto zákonem garantované kompetence ve věcech měnových, emisních, řízení peněžního oběhu, platebního

¹⁷ Kunert J., Novotný J., Centrální bankovníctví v českých zemích, ČNB, Praha 2008, str. 93-104

¹⁸ Zeman V., Slezák M. , Centrální bankovníctví a monetární politika, Akademické nakladatelství CERM, Brno 2010 str. 44-45

¹⁹ zákon č. 131/1989 Sb., o bankách a spořitelnách

²⁰ zákon č. 22/1992 Sb., o Státní bance československé

²¹ Kunert J., Novotný J., Centrální bankovníctví v českých zemích, ČNB, Praha 2008, str. 105-108, 117-121

styku, výkonem dohledu a péči o všeobecný rozvoj bankovníctví v České republice. Byla také vytvořena nová organizační struktura s pražským ústředím a sedmi pobočkami (Praha, České Budějovice, Ostrava, Brno, Plzeň, Ústí nad Labem, Hradec Králové).

Krátce po rozpadu federace se uskutečnila měnová odluka, což znamenalo změnu měny na českou korunu. Měnová odluka měla tři zásadní fáze. Za první bylo potřeba rozdělit platební bilanci původní SBČS na nástupnické banky. Druhou fází bylo vyrovnání vztahů obou států pomocí clearingů a závěrečnou fází byl vznik samostatných nových měn k čemuž pomohlo kolkování bankovek. V roce 1997 musela ČNB prostřednictvím svých pravomocí zmírnit dopady vysokého zadlužení státu, kdy přistupovala k mnoha restriktivním opatřením.

2.7 Vývoj centrálního bankovníctví po vstupu do Evropské unie a přistoupení České republiky k jednotné měně euro

Po těchto důležitých úkolech bylo potřeba soustředit část práce na přípravu vstupu České republiky do Evropské unie a do evropského systému centrálních bank. V následných letech jsou vedeny přípravy na vstup České republiky do tzv. Eurozóny což bude mít za následek přijetí Eura jako nové měny, která nahradí doposud platnou českou korunu, k čemuž se ČR vstupem do EU zavázala. Odborníci odhadují, že vstup do Eurozóny bude možný a uskutečnitelný cca v období 2014-2016.^{22 23} Samotné přípravy na přijetí eura se uskutečňují od roku 2003. Původně se přijetí eura plánovalo na rok 2010, ale v roce 2006 česká vláda odmítla vstoupit do kursového režimu ERM II, který je kritériem kursové stability měny. Tímto rozhodnutím se termín přijetí eura dále posunul. A to je jen první etapa pro přijetí eura. Česká republika dále musí splnit po vstupu do ERM II tzv. maastrichtská

²² Kunert J., Novotný J., Centrální bankovníctví v českých zemích, ČNB, Praha 2008, str. 124-130

²³ Česká národní banka 1993-2003, ČNB, Praha 2003, str.18-22, 27, 30-32

kritéria²⁴, učinit náležitě legislativní změny, které budou plně v souladu s právem EU a také je potřeba upravit informační systémy. Až bude toto splněno tak Evropská komise a Evropská centrální banka vydají konvergenční zprávu, která zhodnotí udržitelnost konvergence a vysloví se kladně o připravenosti republiky na vstup do eurozóny a zároveň doporučí zavést euro. Po těchto krocích evropských institucí bude potřeba dokončit všechny technické náležitosti v České republice. Česká národní banka bude muset zajistit emisi euro bankovek a mincí a zásobit jimi i komerční banky i soukromé podnikatelské subjekty. Potřebné bude i přednastavit bankomaty a právně zabezpečit duální označování cen pro snadnější návyk na novou měnu a zajištění plynulého přechodu měny ve společnosti, včetně právní garance pro obchody. Tento plán má rozpracovaný Národní koordinační skupina, která vydala několik zásad pro zavedení eura v republice.

Základními zásadami pro přechod koruny na euro jsou :

- o duální cirkulace (ta zajistí, že po dobu prvních 14 dnů po zavedení budou platně a legálně obíhat trhem obě měny společně s tím, že obchodní subjekty budou přijímat eura i české koruny, ale nazpět již vrátet jen v eurech, což usnadní částečně i stahování české měny z oběhu)
- o pravidlo zaokrouhlování (částky ohodnocené v české koruně se mají zaokrouhlovat na nejbližší eurocent s dodatečným zákazem požadovat za konverzi jakýkoliv poplatek)

²⁴ čl. 140 Smlouvy o fungování EU - Splnění maastrichtských kritérií jsou základní podmínkou pro vstup země do eurozóny. Požadavkem je cenová stabilita, která je dlouhodobě udržitelná a průměrnou výši inflace nepřesahující průměr hodnoty o více než 1,5% od hodnoty tří nejlepších členů eurozóny. Dalším kritériem jsou dlouhodobé úrokové sazby, která v průběhu posledního sledovaného roku nesmí překročit 2% úrokovou sazbu tří nejlepších států eurozóny v oblasti cenové stability. Třetím kritériem je výše veřejného dluhu nepřesahující 3% hrubého domácího produktu a hrubý veřejný dluh nesmí překročit 60% hrubého domácího produktu. Posledním základním kritériem je povinnost vstupu do ERM II a dbát o stabilní kurz měny udržováním určitého kurzového rozpětí stanoveného Evropským měnovým systémem.

- o přepočítací koeficient (Rada EU stanovila tento závazný koeficient pro konverzi měn a nesmí být použit žádný jiný)
- o princip cenové neutrality (garance státu za zaokrouhlování daní a poplatků směrem dolů a přeplatky zaokrouhlovat směrem nahoru, aby se tímto zmírnila možnost poškozování občanů úpravou cen nahoru obchodníky, jak tomu bylo zatím zvykem v každé zemi, která vstoupila do eurozóny), s touto zásadou úzce souvisí garance předcházení zvyšování cen vlivem inflace
- o odpovědnost státních orgánů a samosprávy za vlastní organizační připravenost
- o kontinuita právních nástrojů (závazek, kterým se garantuje platnost smluv, díky kterému nemůže dojít k neplatnosti smluv znějící na peněžité plnění v zaniklé české měně, které se tímto budou nadále považovat za peněžité plnění v eurech přepočítané koeficientem vydaným Radou EU)

Přechodový plán byl schválen též vládou České republiky a nese označení „Velký třesk“ , ve kterém vláda rozfázovala přechod na pět etap. V předpřípravné fázi nutnost provést výše popsané technické přípravy pro přechod měny. V samotné přípravné fázi přibližně půlroční duální označení cen. Následně příchod etapy duální cirkulace obou měn, která by měla trvat asi 2 týdny. Další rok již budou všechny transakce bezvýhradně uskutečňovány v eurech. Ceny budou označovány pro přehlednost ještě stále v obou měnách. Poslední fází má být povinné označování cen v eurech a již jen dobrovolně v českých korunách. Poté bude již celý proces změny zákonného platidla považován za ukončený a měl by přinášet především výhody v mezinárodním obchodním styku (myšleno v rámci Evropské Unie).

Česká národní banka v tomto komplikovaném úkolu bude sehrávat zásadní roli. V momentě, kdy v České republice bude přijato euro za zákonné platidlo, se stane ČNB součástí Euro systému, který je složen z Evropské centrální

banky a ostatních centrálních bank členských států, které již euro přijali za své zákonné platidlo. Začlenění do Eurosystemu bude mít za následek převod několika kompetencí z České národní banky na ECB. Jde především o otázku monetární politiky a emisí platidel. Dojde tak prakticky k prvnímu významnému oslabení pravomocí České národní banky od vzniku samostatné České republiky, a to přímo vzdání se kompetencí do rukou evropských institucí, nikoliv jiných českých správních úřadů. Je otázkou pro diskuzi, zdali je to tak správné. Z hlediska evropské integrace je to jistě nevyhnutelné a pro fungování Eurosystemu začlenění národních centrálních bank jednoznačně nutné. Z hlediska národního dojde zcela nepochybně k určitému oslabení pozice našeho nejvyššího bankovního ústavu a některé nástroje bude moci používat v omezené míře.²⁵

²⁵ Zeman V., Slezák M. , Centrální bankovníctví a monetární politika, Akademické nakladatelství CERM , Brno 2010, str.145-152

3 PRÁVNÍ POSTAVENÍ ČESKÉ NÁRODNÍ BANKY

Jak jsem zmínil již v úvodu práce, Česká národní banka má samostatnou hlavu v Ústavě České republiky, což je při komparaci s právními úpravami v jiných zemích poměrně dost neobvyklý jev. Čeští zákonodárci po rozpadu federace považovali za mimořádně důležité kvalitně upravit postavení ČNB. Musíme si uvědomit, že rozpad federace byl jen zhruba tři roky po pádu komunistického režimu a konci centrálně plánovaného hospodářství. Proces transformace ekonomiky a postupné privatizace a vznik řady soukromých peněžních institutů si žádal důslednou úpravu a kontrolu národní bankou, které pro tyto tituly bylo třeba dát náležitě pravomoci a ukotvení v zákoně. Bylo také potřebné zajistit skrz tento úřad správný, efektivní a především politický nezávislý soubor nástrojů pro regulaci a ochranu ekonomiky a záležitosti měnové. Úprava postavení centrální banky byla jednou z priorit při vzniku České republiky. Po Ústavě ČR, Listině základních práv a svobod a např. zákona o opatření souvisejících se zánikem ČSFR byl zákon o České národní bance jedním z prvních přijatých nově vzniklým parlamentem.

3.1 Ústavní zakotvení

Dne 16. prosince 1992 byla přijata Ústava České republiky, vedená pod číslem zákona č. 1/1993, který poprvé v naší historii upravil základní postavení centrální banky na úrovni ústavní. Domnívám se, že smyslem ústavního začlenění centrální banky byla potřeba zdůraznění striktní dělby moci a apel na nutnou institucionální i mocenskou nezávislost banky jak na zákonodárci tak i na vládě. Nezávislost sice není v ústavním článku nijak deklarována, ale lze dovodit obsahem druhé věty za středníkem i druhým odstavcem, s nimiž seznámím v práci níže. V ústavě je otázka ČNB upravena v hlavě šesté, článku 98, který byl později ústavním zákonem č. 448/2001 Sb. změněn s účinností k 1.1.

2002. Původně zněla formulace článku 98 Ústavy ČR následovně:

čl. 98

odst.1 - Česká národní banka je ústřední bankou státu. Hlavním cílem její činnosti je péče o stabilitu měny; do její činnosti lze zasahovat pouze na základě zákona.²⁶

odst.2 - Postavení, působnost a další podrobnosti stanoví zákon.

Novelizací byl poupraven základní cíl banky, potřebný kvůli postupné harmonizaci norem s normami Evropské Unie na blížící se vstup republiky do ní. V současném platném znění je Česká národní banka v ústavě upravena takto :

čl. 98

odst. 1 - Česká národní banka je ústřední bankou státu. Hlavním cílem její činnosti je péče o cenovou stabilitu; do její činnosti lze zasahovat pouze na základě zákona.

odst. 2 - Postavení, působnost a další podrobnosti stanoví zákon.²⁷

Ústava touto úpravou dává dle mého názoru centrální bance velmi zajímavé právní postavení. Většina členských států EU svou centrální banku v ústavách vůbec nezmiňuje nebo jen v nepodstatné míře. Česká úprava je v tomto pohledu tedy poměrně výjimečná. Zákonodárce tak vyčlenil ČNB z běžných správních úřadů a spolu s Nejvyšším kontrolním úřadem, který je taktéž ústavně upraven je nad ně povýšen, nikoliv však přímo věcně. Stanovení obecného a velmi širokého cíle, pod kterým si lze představit značně velký souhrn pravomocí a činností je dle mého názoru určitou právní pojistkou pro bezpečněji fungující bankovní systém bez ohledu na aktuální vládu a její postoje. Z tohoto hlediska tedy chválím a považuji za dobré, že primární cíl banky je upraven v ústavě a nepovažuji ho tím za nadbytečný, ale spíše za vyšší míru garance nezávislosti centrálního bankovníctví. Výrazný zásah do tohoto cíle by byl možný jen formou přijetí ústavního zákona, který už může a také je z hlediska možného přijetí parlamentem pro

²⁶ ústavní zákon č.1/1993 Sb., Ústava ČR, čl. 98, odst.1 (původního znění)

²⁷ ústavní zákon č.1/1993 Sb., Ústava ČR, čl. 98 (platné znění)

každou vládu daleko obtížnější než prosazení novely běžného zákona. Úprava v článku 98 však není jediná, která se týká centrální banky. Zákodárce se v ústavě věnuje centrální bance i v článku 62 pís. k, který v otázce centrálního bankovníctví uvádí následovně :

čl. 62

Prezident republiky

...

k) jmenuje členy Bankovní rady České národní banky,...

Jmenování členů bankovní rady je výlučnou pravomocí prezidenta, kterou nemusí kontrasignovat s členy vlády, což je také neobvyklá úprava. Takto důležité funkce bývají běžně pod částečnou kontrolou exekutivy, alespoň co se týká návrhů jmen funkcionářů prezidentovi. V otázce odvolávání členů bankovní rady musíme nahlédnout do zákona č. 6/1993 Sb., o ČNB, § 6 odst. 2, které je upraveno také zajímavě. Zde je právní problém v tom, že příslušný paragraf výslovně zmiňuje jen odvolávání guvernéra a víceguvernéřů a nikoliv obecně všech členů bankovní rady. Část odborné veřejnosti se domnívala, že takto formulovaná věta lze vykládat tak, že v případě odvolávání těchto konkrétních členů se tedy musí uskutečňovat s kontrasignací členů vlády. Celou záležitost kolem této sporné úpravy nakonec řešil Ústavní soud v nálezu č. 285/2001, který stvrdil těsnou většinou ústavních soudců platnost jmenování guvernéra a víceguvernéřů bez nutnosti kontrasignace, což soud zdůvodnil nemožností vykládat Ústavu prostřednictvím běžného zákona. Ústava členy bankovní rady nijak nerozlišuje a tak tedy nemohlo dojít k dané interpretaci na základě zákona č. 6/1993 Sb., ale bylo možné jediné opačně - interpretovat zákon ústavním zákonem, jakožto předpisem s vyšší právní silou.²⁸

²⁸ nález ÚS č. 285/2001 Sb.

3.2 Zákonná úprava

Právní postavení a činnost České národní banky je mimo Ústavu upravena i v řadě obyčejných zákonech, které jsou z hlediska úpravy pro tento úřad klíčové. Ústavní úprava dává bance jen určité ohraničení a garanci pravomocí, kdežto běžné zákony přímo formulují vše potřebné pro fungování instituce. ČNB není upravena v jedné komplexní normě, ale v několika na sebe navazujících či se v určitých formách doplňujících normách. Za ty nejdůležitější považuji :

- o zákon č. 6/1993 Sb. , o České národní bance
- o zákon č. 21/1992 Sb. , o bankách
- o zákon č. 219/1995 Sb. , devizový
- o zákon č. 284/2009 Sb. , o platebním styku
- o zákon č. 60/1993 Sb. , o oddělení měny
- o zákon č. 57/2006 Sb. , o změně zákonů v souvislosti se sjednocením dohledu nad finančním trhem
- o a jiné

Soubor těchto zákonů provádí a doplňuje řada vyhlášek opatření ČNB a v neposlední řadě i právních dohod.²⁹

V této práci, se budu věnovat jen vybraným nejzásadnějším zákonům a to především zákonu č.6/1993 Sb. a č. 21/1992 Sb.

Zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance byl od nabytí účinností několikrát novelizován. Nejdůležitější novelizace proběhla v roce 2000, kterou ovšem provázelo několik právních sporů, z nichž nejzávažnějším byl rozpor v hlavním cíli banky v nové úpravě zákona s ústavou (v té době ještě nepozměněnou), což řešil opět Ústavní soud svým

²⁹ Pro příklad uvádím důležitou dohodu mezi ČNB a Ministerstvem financí ČR, kde se obě strany dohodly na spolupráci při přípravě návrhů vnitrostátních právních předpisů týkajících se finančního trhu a dalších předpisů, které se dotýkají působnosti stran dohod.

nálezem č.278/2001 Sb. Výsledkem je právní úprava, která již je plně v souladu s komunitárním právem. V současném platném znění je zákon č. 6/1993 Sb. členěn do 12 částí, kterými jsou ³⁰ :

- o část 1. - Základní ustanovení
- o část 2. - Organizace ČNB
- o část 3. - Vztah k vládě a dalším orgánům
- o část 4. - Emise bankovek a mincí
- o část 5. - Nástroje měnové regulace České národní banky
- o část 6. - Obchody České národní banky
- o část 7. - Pravomoc České národní banky v devizovém hospodářství
- o část 8. - Další činnosti a oprávnění České národní banky
- o část 9. - Dohled
- o část 10. - Hospodaření České národní banky
- o část 11. - Všeobecná ustanovení
- o část 12. - Přechnodná a závěrečná ustanovení

Zákon celkem dobře odpovídá na otázku právního postavení ČNB, včetně úpravy její nezávislosti na ostatních orgánech a státní moci. Dále stanovuje základ vnitřní struktury a vlastního fungování ústavu a stanovuje velmi rozsáhlý okruh pravomocí v rámci své činnosti.

3.2.1 Definice a právní subjektivita ČNB

Hned ve svém prvním paragrafu zákon deklaruje ČNB jako ústřední banku státu, jejímž úkolem je mj. dohled nad finančním trhem. V dalším rozboru se samozřejmě budu věnovat celé řadě dalších pravomocí, které §1 konkrétně neupravuje a jsou vyčleněny zvlášť na jiném místě v zákoně. Česká národní banka má přiznanou právní subjektivitu formou právnické osoby s postavením veřejnoprávního subjektu, který se nezapisuje do obchodního rejstříku.

³⁰ zákon č. 6/1993 Sb. , o ČNB

3.2.2 Nezávislost ČNB

V § 4 zákona č. 6/1993 se uvádí :

Česká národní banka hospodaří samostatně s odbornou péčí s majetkem, který jí byl svěřen státem.

Samostatné hospodaření s majetkem považuji za jeden z nejdůležitějších předpokladů nezávislé národní banky. Pokud má plnit svěřené funkce řádně a odborně v rámci své působnosti, nesmí být ve své činnosti omezována jinými subjekty a musí na nich být také finančně nezávislá. Za mírně problematické shledávám fakt, že zákon prezentuje ČNB jako správní úřad, ale fakticky není nikomu nadřízenému odpovědná, což je pro správní úřad velmi nestandardní vlastnost. Zákonodárci definování ČNB za správní úřad ovšem nestanovili přímo a nelze dost dobře prohlásit, že správním úřadem skutečně je. Zákon prakticky praví, že ČNB má pouze kompetence správního úřadu, nikoliv, že jím ex lege je.³¹

Nezávislost lze chápat v několika rovinách. V §4 je uvedena nezávislost finanční. Pro centrální banku je nezbytnost mít vlastní majetek a samostatně o něm rozhodovat v souladu se svým stanoveným rozpočtem. Samovláda na druhou stranu nemůže být absolutní a činnost a hospodaření centrální banky musí být transparentní. Toto je zajištěno pravidelným předkládáním výsledků hospodaření Parlamentu ČR a informacemi podávané široké veřejnosti. Komplexněji je finanční nezávislost upravena v § 47 zákona č. 6/1993 Sb. :

odst. 1 - Česká národní banka hospodaří podle rozpočtu, který musí být členěn tak, aby z něj byly zřejmé výdaje na pořízení majetku a výdaje na provoz České národní banky.

odst. 2 - Česká národní banka ze svých výnosů hradí nezbytné náklady na svoji činnost. Vytvořený zisk používá k doplňování rezervního fondu a dalších fondů vytvářených ze zisku a k ostatnímu použití v rozpočtované výši. Zbývající zisk odvádí do státního rozpočtu.

³¹ Tlustý V. „Právní postavení centrální banky v demokratickém státě - Sborník textů, CEP Praha 2000, str. 14

odst. 3 - Roční zprávu o výsledku svého hospodaření Česká národní banka předkládá nejpozději do 3 měsíců po skončení kalendářního roku k projednání Poslanecké sněmovně. Součástí této zprávy je i informace o platech členů bankovní rady České národní banky.

odst. 4 - Poslanecká sněmovna může zprávu o výsledku hospodaření České národní banky

a) schválit,

b) vzít na vědomí, nebo

c) odmítnout.

odst. 5 - Odmítne-li Poslanecká sněmovna zprávu o výsledku hospodaření České národní banky, je Česká národní banka povinna do 6 týdnů předložit zprávu zpřesněnou a doplněnou podle požadavků Poslanecké sněmovny.

Dalším atributem nezávislosti je otázka personálních věcí. Celý postup jmenování a odvolávání vrcholných funkcionářů ČNB musí být a naštěstí i je vymezen v zákoně. Samotné jmenování členů bankovní rady je vymezeno v ústavě, jak jsem již psal o něco výše. Možnost odvolání je řešena v § 4 , odst. 2 :

Guvernéra, viceguvernéry a ostatní členy jmenuje a odvolává prezident republiky.

Personální nezávislost zde shledávám především v tom, že členy rady nemůže odvolávat vláda, což je zásadní garance. Tímto je vyloučen tlak a možnost svrchovaných příkazů bance a jejím funkcionářům pod hrozbou personální sankce. Druhou složkou pro účinnou personální nezávislost je jistota určitého funkčního období, čímž je dáván prostor pro realizaci vlastních plánů a myšlenek do chodu banky v nikoli krátkodobém horizontu.³² Funkční období musí být i na druhé straně omezeno přípustnou dobou pro setrvání v úřadu. Zákon o ČNB funkční období vymezuje následovně :

³² Bažantová I. , Právní postavení centrální banky v demokratickém státě - Sborník textů, CEP Praha 2000, str. 19-22

§ 6

odst. 4 - Nikdo nesmí zastávat funkci člena bankovní rady více než dvakrát.

odst. 5 - Členové bankovní rady jsou jmenováni na dobu 6 roků.

Člen bankovní rady je omezen v možnosti zastávat další funkce a profese, aby byl skutečně nezávislý, podle § 6 odst. 6, zákona č. 6/1993 Sb. člen bankovní rady nesmí souběžně vykonávat :

funkce poslance zákonodárného sboru, člena vlády a členství v řídicích, dozorčích a kontrolních orgánech jiných bank a podnikatelských subjektů a výkon samostatně výdělečné činnosti s výjimkou činnosti vědecké, literární, publicistické, umělecké a pedagogické a s výjimkou správy vlastního majetku. Členství v bankovní radě je dále neslučitelné s jakoukoliv činností, která může způsobit střet zájmů mezi prováděním této činnosti a členstvím v bankovní radě.³³

Institucionální nezávislostí je národní bance zaručen fakt, že se nemusí řídit pokyny od vlády, Parlamentu ČR, orgánů EU ani jiných úřadů ve vztahu k naplňování hlavního cíle. Vzájemný vztah je především na bázi koordinační a informační. Tento atribut zajišťuje § 9 odst. 1 a 2, zákona č. 6/1993 Sb.

§ 9

odst. 1 - Česká národní banka a bankovní rada při plnění hlavního cíle České národní banky a při výkonu dalších činností nesmějí přijímat ani vyžadovat pokyny od prezidenta republiky, Parlamentu, vlády, správních úřadů ani od jakéhokoliv jiného subjektu.

odst. 2 - Česká národní banka a vláda se vzájemně informují o zásadách a opatřeních měnové a hospodářské politiky.³⁴

Posledním podstatným článkem kvalitní nezávislosti banky je nezávislost funkční, kdy banka svobodně rozhoduje o stanovování vlastních cílů, včetně prostředků k jejich dosažení.

³³ zákon č. 6/1993 Sb, §6 odst. 6

³⁴ zákon č. 6/1993 Sb., § 9 odst. 1,2

3.2.3 Organizační struktura ČNB

Nejvyšším výkonným orgánem České národní banky je Bankovní rada ČNB, která je složena ze sedmi členů³⁵ :

- o guvernér, který zastupuje banku navenek, předsedá radě a pod jeho kompetence též spadá interní audit a kontrola, ekonomické výzkumy, krizové řízení a Kancelář guvernéra
- o dva viceguvernéři, v nepřítomnosti zastupují guvernéra, jeden má na starosti personalistiku banky, profesní rozvoj, zaměstnaneckou politiku a otázky rozpočtové a účetnictví (je přímým nadřízeným hlavní účtárny), druhý viceguvernér pečuje o rozvoj oddělení výpočetní techniky, včetně zpracovávání statistických dat, dohlíží na projektování nových systému a proces automatizace, vedle informatiky má ještě správní kompetence mezi nimiž je nejdůležitější zmínit správu majetku banky
- o čtyři vrchní ředitelé, z nichž má každý kompetence pro další oblast činnosti ČNB, tito členové Bankovní rady řídí otázky bankovních obchodů, jejich podpory a rizik, bankovního dohledu a regulace, peněžního platebního styku a záležitosti měnové

Základní organizační struktura je řešena v druhé části zákona o ČNB. Bankovní rada je kolektivním orgánem v jejímž čele je guvernér. Všichni členové mají časově omezené funkční období, které trvá 6 let a do funkce nesmí být jmenováni více než dvakrát. Do funkce jsou jmenováni prezidentem republiky bez kontrasignace. V § 6 odst. 7, zákona č. 6/1993 Sb. jsou uvedena zákonná kritéria pro jmenování do takové funkce a těmi jsou bezúhonnost, občanství České republiky, plná způsobilost k právním úkonům, ukončené vysokoškolské vzdělání a profesní zkušenosti s měnovou problematikou a finančním trhem. Přesné znění pravomocí guvernéra a členů Bankovní rady ČNB dle § 5 odst. 1, 2, zákona č. 6/1993 Sb. zní :

³⁵ Česká národní banka 1993-2003, ČNB, Praha 2003, příloha - organizační schéma ČNB (Bankovní rada ČNB)

odst. 1 - Nejvyšším řídicím orgánem České národní banky je bankovní rada České národní banky (dále jen "bankovní rada"). Bankovní rada určuje měnovou politiku a nástroje pro její uskutečňování a rozhoduje o zásadních měnově politických opatřeních České národní banky a opatřeních v oblasti dohledu nad finančním trhem.

odst. 2 - Bankovní rada dále zejména

a) stanoví zásady činnosti a obchodů České národní banky;

b) schvaluje rozpočet České národní banky,

c) stanoví organizační uspořádání a působnost organizačních jednotek České národní banky;

d) stanoví druhy fondů České národní banky, jejich výši a použití;

e) vykonává práva a povinnosti vyplývající z pracovněprávních vztahů vůči zaměstnancům České národní banky. Těmito úkony může pověřit jiné osoby z řad zaměstnanců,

f) uděluje souhlas k podnikatelské činnosti zaměstnanců České národní banky,

g) stanoví mzdové a další požitky guvernéra; mzdové a další požitky viceguvernérů a dalších členů bankovní rady stanoví guvernér,

h) rozhoduje o rozkladech proti rozhodnutím České národní banky v prvním stupni.³⁶

Za nejdůležitější pravomoci považují stanovování zásad činností ČNB, čímž bankovní rada prakticky udává trend, kterým se ČNB vydává a kterým častokrát zásadně ovlivňuje ekonomiku. Jako druhou nejdůležitější pravomoc bych rád zmínil schvalování rozpočtu banky. Tímto, ale i jinými ustanoveními, ke kterým se v práci ještě dostanu, lze dovozovat rozpočtovou autonomii banky, nezávislou na vládě.

ČNB je organizačně tvořena do několika složek na principu subordinace³⁷ :

o ústředí se sídlem v Praze

o pobočky

³⁶ zákon č. 6/1993 Sb., § 5, odst. 1,2

³⁷ zákon č. 6/1993 Sb., § 4

o účelové organizační jednotky

Ústředí ČNB má své vlastní členění do různých sekcí a odborů, které řeší konkrétní oblast činnosti banky. Pod ČNB je v současné době podřízeno 7 poboček v Praze, Brně, Ostravě, Plzni, Hradci Králové, Českých Budějovicích a Ústí nad Labem. Pobočky mají své vlastní specializované odbory.

3.2.4 Hospodaření s majetkem

Česká národní banka hospodaří samostatně a není závislá, ani není součástí státního rozpočtu. V otázce hospodaření má Bankovní rada ČNB velmi rozsáhlé pravomoce. Sama navrhuje a schvaluje rozpočet, rozděluje zisk a zároveň je zajímavé, že nepodléhá žádné vnější kontrole, což dle mého názoru není správné. Nezávislá banka je důležitá, ale minimálně kontrolu hospodaření jiným subjektem by podle mě mít měla. Její jedinou povinností je informovat jednou za rok o stavu hospodaření rozpočtový výbor Poslanecké sněmovny ČR. Poslanci pak mají tři možnosti jak rozhodnout. Mohou zprávu schválit, vzít na vědomí nebo odmítnout a centrální banka je pak povinna do 6 týdnů zprávu přepracovat.³⁸ Další obsaženou úpravou v dané části zákona je kontrola účetnictví, kterou provádí vybraní auditoři po dohodě Bankovní rady a Ministerstva financí ČR. Jejich zpráva je poté předkládána také Poslanecké sněmovně. Česká národní banka též vydává výroční zprávu, jenž obsahuje mj. informace o měnovém vývoji.

Dle § 47 zákona o ČNB musí být rozpočet členěn formou, kterou budou prokázány všechny výdaje na pořízení majetku a výdaje na běžný provoz banky. Své náklady musí hradit z výnosů a pokud bance vznikne zisk, je povinna část převést do státního rozpočtu a část do svých fondů, včetně rezervního.

Zmíněná zákonná úprava je podle mě však upravena nedostatečně. Zákon nijak nespécifikuje procentuální

³⁸ zákon č. 6/1993 Sb. , o ČNB, § 47, odst. 1-5

poměry rozdělování zisku do fondů a státního rozpočtu. Dokonce v zákoně ani není obsaženo ustanovení o základním kapitálu ČNB. Podobnou díru v zákoně lze nalézt i v oblasti krytí ztrát. Ztotožňuji se s názorem JUDr. Ilony Bažantové, že tuto úpravu si je nutno vyložit prostřednictvím analogie, na základě které dojdeme k tezi, že ztráty se mají hradit z rezervního fondu popř. základního kapitálu. Paní doktorka správně poznamenává, že rezervní fond sám o sobě v zákoně ale definovaný není.³⁹ Stejný názor jako paní doktorka zastávám i v otázce kontroly hospodaření, které mají ze zákona na starosti vybraní auditoři. Toto považuji za zcela nedostatečné. Česká národní banka je ústřední a nejdůležitější bankovní institucí v zemi, s obrovským záběrem pravomocí a nemyslím si, že by se takový úřad měl kontrolovat jen prostřednictvím auditora či několika vybraných auditorů, navíc z části vybraných samotnou Bankovní radou. Myslím, že kontrola takto zásadní instituce by měla být v kompetencích Nejvyššího kontrolního úřadu, který může být garantem nejvyšší odbornosti a hlavně transparentnosti. Audity by mohly být dále jako sekundární kontrola, podpůrná a upřesňující po kontrole NKÚ. Postrádám i terciální kontrolu formou vnitřních subordinálních složek vně banky. Za příkladný lze uvést systém kontroly ve Spolkové republice Německo, kde sice mají také jmenované auditory na účetní závěrku, ale jejich zjištění jsou jen podkladem pro následnou kontrolu Spolkového účetního dvora.⁴⁰ Pokud se podíváme například na soukromoprávní akciové společnosti, tak se vyznačují daleko větším množstvím kontrolních mechanismů, ať už valnou hromadou akcionářů, dozorčí radou nebo i žalobou společníka na porušení péče pečlivého hospodáře. Bankovní rada ČNB ačkoliv je řídicím orgánem, tak jí lze považovat za orgán, s velmi omezenou odpovědností za svou činnost a rozhodování.⁴¹

³⁹ Bažantová I. , Právní postavení centrální banky v demokratickém státě - Sborník textů, CEP Praha 2000, str. 31

⁴⁰ Spolkový účetní dvůr je obdobou českého Nejvyššího kontrolního úřadu.

⁴¹ Bažantová I. , Právní postavení centrální banky v demokratickém státě - Sborník textů, CEP Praha 2000, str. 32-33

3.2.5 Normotvorná činnost ČNB

Centrální banka je oprávněna v mezích svých kompetencí vydávat vyhlášky, které jsou právním předpisem se všeobecnou platností a závazností. Tyto vyhlášky se publikují ve Sbírce zákonů.

Na základě zákonného zmocnění může v rámci určitého oboru činnosti banka vydávat i podzákonné předpisy. Takovým sekundárním předpisem jsou opatření. Nemají všeobecnou závaznost jako vyhlášky, ale jsou určena konkrétním adresátům⁴², pro která jsou právně závazná. Opatření se publikují ve Věstníku ČNB a aby byla platná, musí je podepsat guvernér ČNB.⁴³

Třetím druhem činnosti je vydávání úředních sdělení, díky nimž ČNB informuje o své činnosti nebo pomocí nich vykládá svá stanoviska ke konkrétním věcem. Úřední sdělení nejsou právní normou. Mají pouze doporučující charakter. Aby bylo takové sdělení platné musí ho podepsat člen Bankovní rady ČNB a vyhlašuje se ve Věstníku ČNB stejně jako vydaná opatření.⁴⁴

⁴² Konkrétními adresáty dle § 49b odst. 1, zákona č. 6/1993 Sb. jsou myšleny banky, pobočky zahraničních bank, spořitelní a úvěrní družstva, instituce elektronických peněz a pobočky zahraničních institucí elektronických peněz.

⁴³ Bakeš M. a kolektiv, Finanční právo, C. H. Beck, 5. vydání, Praha, str. 26

⁴⁴ zákon č. 6/1993 Sb., o ČNB, § 49b, odst. 6

4 ČINNOST A CÍLE ČESKÉ NÁRODNÍ BANKY

Základní cíl ČNB jsem již zmiňoval a rozepisoval v předchozí kapitole a je jím péče o cenovou stabilitu, což je uvedeno přímo v Ústavě ČR. Pojem je to sám o sobě velmi široký, co je ovšem podstatné, že Česká národní banka má velké množství kompetencí k uplatňování své činnosti a plnění cílů. Vymezení cílů činnosti je pro centrální banku zásadní záležitostí pro efektivní a kvalitní fungování. Hlavní cíl slouží bance především rámcově pro řešení zásadních otázek. Mezi tradiční cíle, které si vytyčuje centrální banka sama, bez potřeby zákonného vymezení patří například udržování stability finančních trhů, stabilita měnového kurzu koruny, udržování cenové hladiny, podpora ekonomického růstu, důraz na vyrovnanou platební bilanci nebo třeba stabilizace výše úrokových sazeb.

ČNB plní makroekonomickou funkci především díky emisní, devizové činnosti a uskutečňování monetární politiky. V rámci mikroekonomické funkce má významné pravomoci v oblasti regulace bankovního systému a bankovního dohledu. ČNB je též garantem hladkého platebního styku. V neposlední řadě funguje ČNB jako banka státu.⁴⁵

Domnívám se, že centrální banka by při výkonu svých pravomocí měla být za všech okolností nezávislým bankovním ústavem, který by neměl za žádných okolností konkurovat klasickým komerčním bankám svou činností a už vůbec by je svým výkonem neměl nijak a ničím poškozovat, ale naopak pomáhat k jejich stabilitě a rozvoji, protože jen stabilní zabezpečený bankovní systém se silnými bankovními subjekty je předpokladem dobré ekonomiky.

⁴⁵ Pavlát V., Centrální bankovnictví, EUPRESS, Praha 2004, str. 8, 13, 14

4.1 Emisní funkce

Právo emitovat hotovostní oběživo, bankovky a mince je přirozeným právem centrálních bank a je v novodobé historii centrálních bankovníctví jednou z prvních a hlavních funkcí. ČNB zařizuje tisk bankovek a ražbu mincí. Na celý proces tvorby peněz musí dozorovat a musí také zajistit bezpečnou úschovu a ochranu takových nově vydávaných oběživ. ČNB má také na starosti výměnu poškozených nebo značně opotřebovaných platidel za nové a ty staré náležitě zlikvidovat. Banka také musí reagovat na moderní trendy v oblasti trestné činnosti padělatelství a vyvíjet nebo přebírat nové ochranné prvky bankovek a uvádět je v praxi a tím chránit trh a poctivý obchod, který je předpokladem pro zdravou moderní ekonomiku. Centrální banka přímo ovlivňuje množství peněz v oběhu, které přesahuje do oblasti monetární politiky banky. Emise hotovostních peněz je monopolní činností ČNB.⁴⁶

V současné době již emisní činnost není tak důležitou jako bylo dříve, což je způsobeno především modernizací a postupnou evolucí transakcí obchodů. Hotové peníze sice stále hrají velmi podstatnou roli v ekonomice, jejich význam však stabilně pomalu klesá ve prospěch bezpečnějšího bezhotovostního platebního styku. V emisi bezhotovostních peněz má ČNB na starosti především poskytování úvěrů komerčním bankám, emise krátkodobých cenných papírů a výdeje státních dluhopisů na trh.

§ 22 zákona č. 6/1993 Sb. :

Česká národní banka stanoví vyhláškami

a) nominální hodnoty, rozměry, hmotnost, materiál, vzhled a další náležitosti bankovek a mincí a jejich vydání do oběhu;

b) postup fyzických a právnických osob při příjmu zákonných peněz a nakládání s nimi, včetně postupu při odebrání podezřelých bankovek a mincí;

c) poskytování náhrad za necelé a poškozené bankovky a mince;

⁴⁶ Kolektiv autorů, Bankovníctví v České republice, Bankovní institut vysoká škola, a. s., Praha 2000, čtvrté vydání, str. 295

d) ukončení platnosti bankovek a mincí a způsob a dobu jejich výměny za jiné bankovky a mince;

e) podmínky, za kterých lze reprodukovat symboly peněz nebo vyrábět předměty, které je úpravou napodobují.

4.2 Měnová politika ČNB

Právním základem měnové politiky je článek 98 Ústavy ČR a § 2 , zákona o ČNB, který stanovuje za základní cíl banky péči o cenovou stabilitu, která je nezbytná pro stabilní rozvoj trhu a dalších ekonomických aktivit v zemi. Ke splnění tohoto cíle centrální banka utváří vlastní nezávislou měnovou politiku. Tato politika se provádí skrze určitý měnový režim. Obecně se používají čtyři typy režimů. Prvním je režim s implicitní nominální kotvou, což znamená situaci, kdy banka vydá interně určitý plán, resp. cíl, který se přímo nevyhlašuje, ale začne se pracovat na jeho splnění. Druhou možností je cílovat určitou měnovou zásobu, což v praxi znamená analyzovat a sledovat tempo růstu daného peněžního agregátu. Cílován může být i přímo měnový kurz, který může banka pomocí svých nástrojů stabilizovat. Posledním běžným typem je vyhlásit inflační cíl. Cenová stabilita se zajišťuje z důvodu ochrany trhu před neúměrným růstem spotřebitelských cen. Je zcela přirozené, že ceny stále rostou, ale podstatné je jakým tempem. Současný inflační cíl pro rok 2010 je stanoven na hodnotu 2%.⁴⁷

4.2.1 Nástroje měnové politiky

Mezi prostředky vedoucí k uplatňování zvolené měnové politiky patří nástroje tržní a tržní měnově-politické. Mezi nepřímé tržní nástroje řadím především kurzové intervence, diskontní nástroje a operace prováděné na peněžním trhu. Kurzovou intervencí centrální banka může

⁴⁷ ČNB. [www.cnb.cz : http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/](http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/) [online]. 2003-2010 [cit. 2010-11-18]. Česká národní banka. Dostupné z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/>.

ovlivňovat situaci na devizových trzích prostřednictvím nákupu nebo prodejem měny. Tím tedy centrální banka přímo reguluje měnový kurz. Pokud centrální banka nakoupí zahraniční měnu za domácí, může dojít ke znehodnocování domácí měny, protože zásoby měny rostou v rezervách bank a tím dojde následně ke zvyšování měnové báze, což je hotovostní oběživo držené nebankovními subjekty a rezervy domácích bank v domácí měně. Pokud naopak centrální banka prodává zahraniční měnu za domácí, rezervu snižuje. Měnový kurz domácí měny se však dá ovlivňovat i nepřímou úpravou například diskontní sazbou. Mezi diskontní nástroje patří tři druhy úvěrů a to diskontní, reeskontní a lombardní. Diskontní úvěry mají krátkodobé určení, jsou splatné do tří měsíců. Pro komerční banky je to jeden z nejvýhodnějších úvěrových zdrojů. Zvláštností diskontního úvěru je fakt, že se obvykle poskytuje bez zajištění a může být čerpán bez omezení. Reeskontní úvěr je také typově krátkodobým úvěrem, kdy banka odkupuje směnky exkluzivních dlužníků od komerčních bank, které je sami eskontovali před uplynutím splatnosti směnky. Lombardní úvěry se používají pro zástavu smenek a cenných papírů u bank se špatnou momentální likviditou.⁴⁸

Nejdůležitějším tržním nástrojem jsou operace na volném trhu. V podstatě jde o nákupy či prodeje zaknihovaných cenných papírů Českou národní bankou v domácí měně s ostatními bankovními subjekty. Tomuto postupu se říká aktivní operace na volném trhu a cílem je působit na měnovou bázi a úrokové sazby. Pomocí operací na volném trhu může centrální banka též zmírňovat či eliminovat nahodilé negativní ekonomické jevy. Touto činností může banka ovlivňovat měnový kurz. Dále tím však může i regulovat úrokové míry v krátkodobějším horizontu a také regulovat množství peněz v oběhu. Pokud banka nakupuje cenné papíry, tak pravděpodobně dojde ke zvýšení jejich ceny, což zároveň sníží jejich výnosnost a proces způsobuje pokles krátkodobých úrokových měr. Když operace provede opačně, tedy prodejem, tak dochází ke zvýšení výnosnosti a k růstu úrokových měr. Na volném trhu centrální banka uskutečňuje přímé obchody, repo operace nebo lze také použít switch operace. Repo operace se

⁴⁸ Pavlát V., Centrální bankovníctví, EUPRESS, Praha 2004, str.52-54

uskutečňuje na základě dohody mezi centrální a komerční bankou, jejímž obsahem je záruka zpětného odkoupení cenných papírů tzv. reverzní transakce. Repo operace se provádí formou repo tendrů. ČNB je při této operaci v pozici dlužníka, kdy vrací věřitelské bance zapůjčenou jistinu navýšenou o úrok a komerční banka za to navrátí zástavu bance centrální. Celý systém funguje na základě modelu americké aukce, kdy ČNB přijímá prioritně nabídky s nejnižší úrokovou sazbou. Minimální objem takové operace činí 300 mil. Kč. Tyto repo tendry mívají krátkodobý charakter, nezřídka kdy i kratší 14 dnů. Existují ovšem i tříměsíční tendry, které mají spíše doplňující charakter a nemají takovou důležitost. Třetím nástrojem určeným na volný trh jsou nástroje jemného ladění používané jen výjimečně především v případech krátkodobých výkyvů likvidity trhu.⁴⁹

Mezi tržní měnově-politické nástroje patří také depozitní facilita a marginální zápůjční facilita. Obě patří do tzv. automatických facilit, které se používají k ukládání či poskytování likvidity přes noc. Komerční banka si může díky depozitní facilitě uložit přebytečnou likviditu. Minimální suma pro uložení je 10 mil. Kč. Marginální zápůjční facilita slouží po uzavření rámcové repo smlouvy mezi subjekty k výpůjčce zdrojů přes noc. Od roku 2008 ČNB též zřídila mimořádné facility, které by měly podporovat trh se státními dluhopisy. Považují za důležité zmínit také povinnost minimálních rezerv bank jako nástroj měnové politiky. Nedodržení dané rezervy má za následek sankci od centrální banky. Povinné rezervy slouží k úpravě likvidity bank.⁵⁰

Možností centrální banky k uplatňování své monetární politiky je opravdu mnoho a řada z nich se vzájemně vhodně doplňují. Již jen okrajově zmíním ještě několik dalších nástrojů, kterými centrální banka disponuje. Centrální banka může stanovit určitou výši úvěrů, které poskytují

⁴⁹ Pavlát V., Centrální bankovníctví, EUPRESS, Praha 2004, str. 51-52, 55

⁵⁰ www.cnb.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-11-19]. Česká národní banka. Dostupné z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/mp_nastroje/index.html#operace>.

komerční banky dalším subjektům. V případě překročení stanoveného limitu, tzv. úvěrového kontingentu může dojít k sankci ze strany centrální banky. Tento limit má vliv na měnovou bázi, kurz domácí měny i na úrokovou míru. Limitovat lze i úrokové sazby bank.⁵¹

úrokové sazby	úroková sazba	platí od
dvoutýdenní repo operace - 2T repo sazba	0,75 %	květen 2010
depozitní facilita - diskontní sazba	0,25 %	srpen 2009
marginální zápůjční facilita - lombardní sazba	1,75 %	květen 2010
povinné minimální rezervy	sazba z primárních vkladů	platí od
banky	2,00 %	říjen 1999
stavební spořitelny a ČMZRB	2,00 %	říjen 1999

tab. č. 1 Měnově-politické nástroje ČNB, aktuální sazby (k listopadu 2010)⁵²

4.3 Devizová činnost ČNB

Péče o devizové hospodářství je další významnou činností centrální banky. Prioritním cílem v této oblasti je zamezit porušování platebního styku vůči zahraničí, což by bylo ohrožením devizové likvidity a také snaha o stabilitu měnového kurzu. Ochrana devizové likvidity se provádí hromaděním devizových rezerv státu a její správou.

⁵¹ Pavlát V., Centrální bankovníctví, EUPRESS, Praha 2004, str. 56-59

⁵² www.cnb.cz [online]. 2003-2010 [cit. 2010-11-19]. Česká národní banka. Dostupné z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/menova_politika/mp_nastroje/index.html#operace>.

Ke snížení rezerv může docházet například v situacích, kdy je znehodnocena některá ze strategických zahraničních měn, se kterými banka obchoduje. S devizami banka operuje na devizovém trhu, kde devizy nabízí k prodeji nebo naopak nakupuje. Její povinností je tzv. hedging, což jsou zásahy zamezující poklesu hodnot rezerv. ČNB proto musí řádně sledovat a analyzovat stav a vývoj obchodní a platební bilance⁵³ ⁵⁴ daného státu s jejíž měnou operuje. To lze dohledávat u výkazů cizích bank, ale také statistických a celních úřadů. Do devizové činnosti spadá také přijímání úvěrů v zahraniční měně a vlastní poskytování úvěrů směrem do zahraničí. Pro obchodování na devizovém trhu je zapotřebí získat devizovou licenci. V devizové oblasti ČNB vydává řadu závazných opatření formou vyhlášek, které se mohou dotknout i práv fyzických osob. Prostřednictvím vlastní normotvorby se často upravují podmínky směnitelnosti určité měny, podmínky pro nabývání a nakládání s devizami aj. Devizovým orgánem je kromě ČNB také Ministerstvo financí ČR.

Zákonná úprava je obsažena především v devizovém zákoně č. 219/1995 Sb., kde jsou mj. uvedeny práva a povinnosti subjektů devizového práva, včetně stanovování podmínek pro nabývání deviz. Rozepsán je i proces devizové kontroly a sankce za porušení. V zákoně o ČNB č. 6/1993 Sb. je devizové oblasti věnována sedmá část, která stručně upravuje pravomoci ČNB, které jsou :

§ 35

Česká národní banka

a) stanoví, po projednání s vládou, režim kurzu české měny k cizím měnám, přičemž však nesmí být ohrožen hlavní cíl České národní banky;

b) vyhlašuje kurs české měny k cizím měnám;

⁵³ Revenda Z., Centrální bankovníctví, Management Press, Praha 1999, str. 108-111

⁵⁴ Obchodní bilance se skládá z dat o exportu a importu zboží. Platební bilance na rozdíl od obchodní obsahuje všechny položky kromě devizových rezerv. Její součástí tedy je také vývoz a dovoz důchodů a platebních převodů a pohyb dlouhodobého i krátkodobého kapitálu. (viz. zdroj č. 53)

c) stanoví cenu zlata v bankovních operacích České národní banky;

d) má v úschově a spravuje měnové rezervy ve zlatě a devizových prostředcích a disponuje s nimi.⁵⁵

Obor devizového práva je upraven také nařízením vlády, vyhláškami a také dohodami o ochraně a podpoře investic, ve kterých je nejčastěji upraven způsob řešení sporů, doložky nejvyšších výhod aj.

4.4 Funkce ČNB jako banky bank

Centrální banka je institucionálně nadřazena nad obchodní banky a vykonává pro ně řadu činností. Nejdůležitější funkcí centrální banky v této oblasti je podle mého názoru vedení účtů obchodních bank a přijímání jejich vkladů. Na těchto účtech banky mají své peněžní rezervy, které jsou pro centrální banku závazkem. Rezervy se dělí na povinné, které slouží především k zabezpečení likvidity komerčních bank a dobrovolné rezervy, sloužící pro mezibankovní zúčtování, ale také jako pojistné a provozní rezervy.⁵⁶

ČNB také poskytuje komerčním bankám úvěry pro financování jejich obchodních aktivit. Úvěry se dělí podle lhůt splatnosti na :

- o hotovostní úvěry, sloužící k doplnění pokladní hotovosti
- o úvěry v zahraniční měně, sloužící k doplnění devizové likvidity
- o krátkodobé úvěry (diskontní, reeskontní) , které slouží k lepší aktuální likviditě banky
- o krátkodobé nouzové úvěry (lombardní úvěry a úvěry pro splnění povinné minimální rezervy bank), které se poskytují v případě, že

⁵⁵ zákon č. 6/1993 Sb., o ČNB, § 35

⁵⁶ Revenda Z., Centrální bankovníctví, Management Press, Praha 1999, str. 135-137

k zajištění likvidity nestačí klasické krátkodobé úvěry

- o střednědobé a dlouhodobé nouzové úvěry, tyto úvěry se poskytují při závažnějších a dlouhodobějších problémech bank, které už mohou být reálně ohroženy odebráním licence a zánikem

Tento balík úvěrů slouží především k refinancování obchodních bank.⁵⁷

4.5 Funkce ČNB jako banky státu

Česká národní banka v rámci své činnosti také vede účty všem vládním orgánům, státním podnikům, orgánům místní samosprávy i veřejným korporacím.⁵⁸ Poskytuje těmto subjektům i úvěry, nejčastěji formou vydávání státních dluhopisů. Povinností ČNB je spravovat státní dluh, což obnáší uskutečňování splátek úroků a také operace se splatnými dluhopisy. V její kompetenci je ovlivňování hladiny kurzu domácí měny.⁵⁹

Považuji za naprosto správné, že vedení účtu pro stát je výhradně v kompetenci centrální banky. Svěření tak zásadního úkolu soukromému peněžnímu subjektu bych považoval za velmi riskantní až nebezpečné, obzvláště při přihlédnutí k okolnostem posledních několika let, kdy vlivem světové finanční krize zanikají i opravdu velmi silné bankovní domy, které ještě před několika lety mohly mít zdánlivě neotřesitelné postavení na světovém trhu.

⁵⁷ Revenda Z., Centrální bankovníctví, Management Press, Praha 1999, str. 138-144

⁵⁸ Na základě zákona č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech.

⁵⁹ Kolektiv autorů, Bankovníctví v České republice, Bankovní institut vysoká škola, a. s., Praha 2000, čtvrté vydání, str. 296-297

4.6 Trestněprávní ochrana ekonomiky a činností ČNB

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. ve své zvláštní části chrání společnost před nebezpečným jednáním formou páčání hospodářských trestných činů. Chráněné zájmy úzce souvisí s činností ČNB a proto je zmiňuji. Když jsem v práci zmiňoval emisní činnost centrální banky, považuji za dobré připomenout i její ochranu, resp. ochranu zájmů jak banky, právnických i fyzických osob, které takové závadné jednání může poškozovat.

Jak jsem již uvedl, ČNB je výsadním emitentem peněz a trestní zákoník garantuje trestněprávním postihem zákaz takového jednání osob, směřující k vlastní nelegální emisi či úpravě bankovek, čímž se dané osoby snaží neprávem obohatit a společnost jakož i její ekonomiku poškodit. Jmenovitě jde o trestné činy proti měně a platebním prostředkům, které jsou uvedeny v hlavě šesté, zvláštní části trestního zákoníku. Těmi trestnými činy jsou :

- o padělání a pozměňování peněz
- o neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku
- o udávání padělaných a pozměněných peněz
- o výroba a držení padělatelského náčiní
- o neoprávněná výroba peněz
- o ohrožování oběhu tuzemských peněz⁶⁰

Vyjmenované trestní ustanovení především ochraňují měnu, měnovou stabilitu, peníze a jejich oběh i ochranu platebních prostředků. § 236 dokonce preventivně postihuje i výrobu a držení padělatelského náčiní, které samozřejmě přímo směřuje k naplnění dalších zmíněných trestných činů. Myslím, že trestání takovýchto jednání je naprosto správné

⁶⁰ zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 233-239

a pro moderní ekonomiku nezbytné. Bez této ochrany v trestním právu a ukládání leckdy i dost vysokých trestů by v České republice prakticky nemohl fungovat poctivý obchod. Úkolem ČNB je stále zdokonalovat techniky tisku a ochranných prvků bankovek, aby bylo padělání pro pachatele co nejobtížnější. Je to ovšem boj poněkud těžký, vzhledem k tomu, jak kvalitní výbavu dnes padělatelé mohou vlastnit.

Trestným je i porušení zákazů v době nouzového stavu v devizovém hospodářství dle § 247 , trestního zákoníku, kterým takový pachatel může ohrozit měnovou rovnováhu a platební bilanci státu. Nouzový stav vyhláší vláda podle devizového zákona. Další ochranu oblasti spadající pod pravomoci ČNB vidím též v § 250 , trestního zákoníku, který se věnuje manipulacím s kurzem investičních nástrojů a přímo tak chrání řádné fungování kapitálového trhu.

5 BANKOVNÍ REGULACE A DOHLED

Regulace a dohled bankovní soustavy je jednou ze základních činností centrální banky a je předpokladem pro bezpečné fungování trhu. Současný dvoustupňový systém se dle mého názoru bez regulace centrální banky nemůže obejít. Centrální banka musí trh chránit a v případě poruch, stav napravit. Bankovní systém se v posledním desetiletí prudce vyvíjí. Nabízejí se nové služby, banky obsadily také internet, který je myslím zatím nejslabším a nejzranitelnějším místem v poskytování bankovních služeb a právě proto i tento přístup bank ke klientům a ochraně jejich kapitálu i osobních dat je potřeba centrálně regulovat a usměrňovat. Celý systém bank je nejen v rámci jedné země, ale i v mezinárodním přesahu silně provázaný. Porucha systému v jedné zemi dnes může ovlivnit až desítky dalších systémů v závislosti na velikosti daného trhu a konkrétního problému. I pro tyto případy by centrální banky včetně té naší měly být maximálně důsledné a vzájemně kooperující s cizinou. Centrální banka má ve své kompetenci možnost ovlivňovat kvalitu bankovních služeb a svými zásahy i stanovováním různých podmínek k jejich dalšímu zkvalitnění a rozvoji, což musí dělat vždy s důrazem na efektivitu ekonomiky, prospěšnosti pro samotné banky a v neposlední řadě také pro spokojenost a bezpečnost kapitálu koncových klientů bank. Regulace je nezbytná, protože komerční banky emitují bezhotovostní peníze poskytováním úvěrů ostatním subjektům, čímž dochází k podstatnému vlivu na makroekonomické ukazatele množství peněžní masy v oběhu. Domnívám se, že jedním ze základních úkolů ČNB v otázce regulace bank jsou i analýzy komerčních bank a jejich vlastníků, aby nedocházelo k monopolizaci systému, který považují za škodlivý pro ekonomiku státu i pro klienty. Monopolizace většinou vede jen ke zhoršení a zdražení služeb a horší kontrole tak silné banky. Pouze zdravé konkurenční prostředí může tvořit kvalitní bankovní systém. Pomocí bankovní regulace a dohledu centrální banka může vyvíjet a utvářet větší důvěru lidí v banky. Pokud centrální banka zajistí stabilitu bankovního systému, lidé budou bankám více důvěřovat a svěří jim větší část svého

kapitálu, či si u nich zřídí další služby. Naštěstí již nejsme v poměrně divokých devadesátých letech 20. století, kde si myslím byla důvěra v bankovní domy několikrát závažně otřesena jak domácnostmi tak i investory. Dnešní fungující banky považují za důvěryhodné peněžní instituce a i přes doznívající finanční krizi stabilní. Právě zmiňovaná světová finanční krize podle mne dobře prověřila stabilitu bank na českém trhu, kdy nedošlo k jedinému ukončení činnosti ani odejmutí bankovní licence. Jako hlavní a nejdůležitější cíl regulace vnímám základní rozhodování centrálního ústavu o tom, který subjekt pustí na bankovní trh, aby rozvíjel své služby. Toto považuji za nejzásadnější činnost v rámci regulace, která bankovní trh ovlivňuje vůbec nejvíce.

5.1 Regulace bankovní soustavy

Regulace je soubor opatření pomocí kterých se stanovují základní pravidla a podmínky, které musí dané subjekty v bankovní soustavě dodržovat a plnit. Opatření banky může mít i formu vyhlášek či vnitřních směrnic. Centrální banka je při této činnosti v pozici regulujícího orgánu a subjekty bankovního systému jsou regulovanými subjekty. Regulující orgán nejen vydává regulující předpisy, ale také musí dbát na správný výkon svých předpisů a celkovou kontrolu, resp. dohled. Při nedodržení nějakého předpisu má ČNB právo stanovit sankci. Nejvyšší sankcí může být odebrání dané licence, což je ale zcela krajní řešení.

Dříve se regulace omezovala především na následnou kontrolu, což nebylo dostatečně efektivní. Je potřeba porušením a jejím následkům předcházet a proto považuji za dobré, že centrální banka stanovuje celou řadu podmínek, bez nichž by ani nebyl vstup na bankovní trh novému subjektu umožněn a tak včas předcházet potenciálnímu vzniku škod pro mnoho stran. Prevence je krok správným směrem, i když má několik negativ. Preventivní činnost ČNB je finančně náročnější a je za potřebí daleko větší míry spolupráce i ze strany regulovaných subjektů, což je náročné i z hlediska času nebo množství personálu na obou

stranách. Efektem je ovšem větší stabilita a bezpečnost trhu.⁶¹

Regulace subjektů v bankovním systému je podle mne prospěšná i z dalších důvodů. Obávám se, že v dnešní době působí v bankovním sektoru mnoho subjektů ochotných podstupovat pro maximalizaci zisku nebezpečné obchodní riziko a právě i pro eliminaci takových obchodních přístupů považují přísnější regulaci za legitimní omezení trhu vedoucí k ochraně potenciálních klientů a z hlediska reparace škod i prospěch samotné ekonomice, kterou by pád banky mohlo poškodit. Ponaučením v tomto směru jsou nedávné události ve Spojených státech amerických, kde díky přemíře rizik v poskytování hypotečních úvěrů bankéři upřednostňovali momentální zisk bez ohledu na důsledky. Díky slabé kontrole a velké nerozvážnosti těchto ústavů byla mj. odstartována největší ekonomická recese v globálním měřítku za posledních několik desetiletí. Právě v globalizace a závislosti trhů mezi sebou navzájem považují za zřejmě nejhorší produkt dnešní čím dál více integrované světové ekonomiky, kde prim hraje několik nejsilnějších ekonomik, které svou výkonností zcela ovlivňují desítky menších trhů na celém světě nevyjímaje toho českého.

5.1.2 Právní předpisy regulace

Regulace činnosti bankovních subjektů je upravena především v zákonech č. 6/1993 Sb. a 21/1992 Sb., který upravuje proces získání i odebrání bankovní licence, souhrny provozních požadavků a opatření včetně sankcí, která je možno za porušení uložit. Jádrem právních předpisů týkajících se regulace bank je hlavně v normách nižší právní síly, především se jedná o vyhlášky a opatření ČNB, k čemuž jej zmocňuje zákon. Zmocnění k vydávání vyhlášek lze nalézt v mnoha zákonech včetně obou zde zmiňovaných. Opatření ČNB lze vydávat na základě § 49b, zákona č. 6/1993 Sb. Je ovšem ještě potřeba zmocnění zvláštním

⁶¹ Pavlát V., Centrální bankovníctví, EUPRESS, Praha 2004, str.36-38

zákonem.⁶² Vyhlášky se vyhláší ve Sbírce zákonů a opatření ve Věstníku ČNB. Jako klíčové vyhlášky bych uvedl následující:

- o vyhláška č. 123/2007 Sb., o pravidlech obezřetného podnikání bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s cennými papíry
- o vyhláška č. 292/2010 Sb., o podmínkách přístupu k informacím v informační databázi České národní banky - Centrální registr úvěrů

5.1.3 Bankovní licence

Bankovní licence je upravena v zákoně o bankách. Získání licence je základním předpokladem a podmínkou pro vstup na bankovní trh. Bez bankovní licence nesmí žádný subjekt přijímat vklady od veřejnosti a ani nesmí takový subjekt v rámci své obchodní činnosti používat obchodní jméno se slovem „banka“. Objektivně lze říct, že podmínky pro získání licence jsou přísné, což je první a základní preventivní krok ČNB v ochraně trhu před nedostatečně připraveným či slabším kapitálem vybaveným zájemcem o licenci. O udělení licence rozhoduje výhradně ČNB ve správním řízení. Rozhodnutí vydává do šesti měsíců od jeho zahájení. ČNB si může vyžádat stanovisko orgánu vykonávající dohled ve členské zemi EU či EHS nad žadatelem o licenci.⁶³

Pro udělení licence musí žadatel splnit mnoho zákonných podmínek.⁶⁴ ⁶⁵ Minimálním základním kapitálem tvořeným peněžitými vklady musí být 500 mil. Kč. Původ základního kapitálu musí být ověřitelný a mít nezávadný původ. ČNB je kompetentní zjišťovat majetkové propojení

⁶² Babouček I. a kol., Bankovní regulace a dohled, Bankovní institut, Aktris 2002 str. 136-138

⁶³ Babouček I. a kol., Bankovní regulace a dohled, Bankovní institut, Aktris 2002 str. 138-139

⁶⁴ zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, § 5

⁶⁵ Babouček I. a kol., Bankovní regulace a dohled, Bankovní institut, Aktris 2002 str. 139-141

akcionářů s kvalifikovanou účastí 10% akcií banky, s jinými osobami. Primárním úkolem ČNB je zjistit skutečné vlastníky akciové společnosti, která žádá o vstup do bankovní soustavy České republiky. Pro kladné hodnocení ČNB v této podmínce je důležitá transparentnost a finanční síla a stabilita akcionářů, u kterých je předpoklad, že jsou schopni v případě potřeby posílit takovou banku dalším kapitálem. Zákon dává centrální bance pravomoc posuzovat i osoby, které kontrolují akcionáře. Tento proces zjišťování je myslím velmi potřebný, protože je potřeba si uvědomit, že akcionáři s kvalifikovanou účastí mají zásadní práva, díky nimž mohou uplatňovat vliv na řízení takové banky a její celkové směřování. Takové fyzické a právnické osoby je potřeba centrální bankou prověřit a ti musí doložit, odkud pochází jejich zdroje.

Zákon také klade podmínku na vhodné personální obsazení, které musí být tvořeno důvěryhodnými, způsobilými a kvalifikovanými osobami ve výkonných funkcích. Důvěryhodnost se dokazuje např. výpisem z evidence Rejstříků trestů nebo přehledem veškeré podnikatelské aktivity, kterou může ČNB po takové osobě požadovat. Negativně hodnocená osoba bývá taková, která se již někdy podílela na řízení společností, které pro finanční problémy byly nuceny přejít do likvidace.

Žadatel musí splnit i technické a organizační předpoklady a musí mít vlastní kontrolní systém. Organizační předpokladem jsou odhlasované stanovy podle obchodního zákoníku č. 513/1991 Sb. obohacené o další ustanovení jako např. úpravu struktury banky, otázky odpovědnosti vedoucích funkcionářů banky nebo zaručený a popsaný vnitřní kontrolní systém.

ČNB ve správním řízení posuzuje také předložený střednědobý obchodní plán žadatele o licenci. V něm musí být popsána budoucí strategie banky na trhu. Na základě toho centrální banka může presumovat zdali je takový subjekt prospěšnou konkurencí na trhu. Podmíněné je i povinné sídlo banky na území České republiky. Bankou se může stát jediné akciová společnost.

Pokud žadatel nesplní uvedené zákonné podmínky, tak centrální banka jeho žádost odmítne.

5.1.4 Změny v licenci a odnětí licence

Banky, které získaly licenci smí vykonávat jen činnosti, které jsou přímo povoleny v jejich bankovní licenci. To neplatí pro případ, kdy má banka licenci univerzální na všechny činnosti. Obvykle může nastat situace, kdy žadatel o licenci nemá v plánu vykonávat všechny činnosti a o některé ani v licenci nežádá. Také se může stát, že pro některou činnost žadatel licenci nezíská a pro jiné ano. V případě, že dodatečně podmínky splní, může takový subjekt zažádat o změnu, formou rozšíření licence. Stejným způsobem lze činnosti i zúžit, pokud banka některou činnost, na kterou licenci drží, již vykonávat nadále nechce.

Odejmutí licence je nejzávažnější forma sankce jakou může ČNB udělit. K takovému kroku dochází zpravidla až v momentě kdy se všechna slabší opatření minula účinkem a nepomohlo k nápravě ani zavedení nucené správy, vedené centrální bankou. ČNB je kompetentním úřadem pro odnímání licencí. Odejmout licenci lze jen ze zákonných důvodů, což je dle mého názoru správné, protože tak centrální banka nemůže samovolně a neočekávaně rozhodovat o tak podstatném zásahu. Odejmout licenci smí ČNB pro přetrvávající vytýkané a závažné nedostatky v činnosti banky, která nesjednala nápravu stavu. Rovněž dojde k zániku licence subjektům, kteří do 12 měsíců od udělení licence nezahájí činnost. Pokud vyjde najevo, že banka získala licenci na základě nepravdivých údajů, tak může být také postihnuta ztrátou licence. ČNB také dbá na kontrolu základních činností bank. Pokud banka po dobu delší šesti měsíců nepřijímá vklady od veřejnosti či neposkytuje úvěry může dojít k odejmutí také. Posledním závažným prohřeškem může být stav, kdy kapitálová přiměřenost banky na individuálním základě klesne pod jednu třetinu.⁶⁶

⁶⁶ Babouček I. a kol., Bankovní regulace a dohled, Bankovní institut, Aktris 2002 str. 142

5.1.5 Jednotná bankovní licence

Česká republika vstoupila 1.5. 2004 do Evropské Unie. Se vstupem do ní byla spojena nutnost harmonizovat českou úpravu licencí s unijní. EU stojí na myšlenkách volného trhu, což má za následek odlišnou úpravu bankovních subjektů (žadatelů o licenci) působící v některém z členských států EU a zbytku světa. Držitel licence ve svém domovském státě, který je členem EU může vykonávat bankovní činnost automaticky i na území jiného členského státu, včetně České republiky. Dohled nad činností provádí domovský stát a dohlízející orgán hostitelského státu kontroluje jen dodržování právních předpisů. Banka vykonává svou činnost na území jiného státu prostřednictvím své pobočky, což je jednodušší způsob než zakládání dceřiných společností. Po vstupu do EU se tento princip jednotné bankovní licence myslím jednoznačně osvědčil. Na český trh vstoupila řada renomovaných zahraničních bank skrze své pobočky a vhodně tak doplňuje bankovní trh o kvalitní a stabilní konkurenci a umožňuje tak většímu přílivu kapitálu do země.⁶⁷

5.1.5. Základní povinnosti bank

Subjekt, kterému byla udělena licence, musí plnit v rámci své činnosti další povinnosti, které jsou průběžně kontrolovány. Tato kontrola se jmenuje bankovní dohled. Pokud banka neplní své povinnosti bude centrální bankou postihnuta sankcí a v krajním případě může dojít i k odebrání licence.

Základní povinností banky je udržování přiměřenosti kapitálu. Dostatečný kapitál je nutný pro případné krytí ztrát a je zdrojem financováním mnoha obchodů. Kontrolou dostatečného množství kapitálu zajišťuje centrální banka solventnost komerční banky. Pravidla kapitálové přiměřenosti vycházejí z doporučení Banky pro mezinárodní platby, pro níž strukturu pravidel pro zajištění

⁶⁷ zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, § 5c an.

přiměřenosti sestavuje Basilejský výbor pro bankovní dohled. Dnes je úprava známá pod označením Basel II. Jedná se o nový systém pravidel bankovní regulace pro stanovování kapitálového požadavku, který reaguje na dynamický vývoj finančních trhů. Nová basilejská dohoda by měla přispívat ke zvyšování bezpečnosti a stability finančních trhů. Dohoda poprvé zahrnuje do možných rizik i provozní riziko. Mezi klasická rizika patří tržní a úvěrové. Provozní riziko spočívá v možném pochybení lidského faktoru uvnitř subjektu. Tržní riziko může naopak vznikat vlivem náhlých změn kurzů, cen nebo sazeb na trhu. Úvěrovým rizikem je především možné hledisko insolventnosti věřitelů subjektů, díky nimž může dojít k ohrožení stability banky. Basilejská dohoda stojí na třech základních pilířích^{68 69} :

- o 1. pilíř - minimální kapitálové požadavky, kde se stanovují kapitálové požadavky a souhrn metod k detekci všech druhů rizik dříve než nastane problém. Mezi tyto metody patří např. metoda interních ratingů, pomocí nichž banka může vyčíslit pravděpodobnost selhání svého klienta a tak tedy předejít úvěrovému riziku. Další metodou jsou vnitřní měření, které pomáhají bankám v tvorbě vlastních interních modelů pro předcházení provozních rizik.
- o 2. pilíř - proces dohledu, který je zaměřen na kontrolu bank zdali správně ohodnocují rizika a správně hodnotí potřebu kapitálu vzhledem k možným rizikům. Stanovuje limit kapitálové přiměřenosti v minimální výši 8 %.
- o 3. pilíř - tržní disciplína, která se týká především oblasti poskytování informací a transparentnosti. ČNB ve spolupráci s Ministerstvem financí ČR stanovila opatřením obsahová vymezení účetních závěrek bank a

⁶⁸ Bakeš M. a kolektiv, Finanční právo, C. H. Beck , 5. vydání, Praha, str. 486-488

⁶⁹ Babouček I. a kol., Bankovní regulace a dohled, Bankovní institut, Aktris 2002 str. 175-180

usměrnila, co vše musí banky zveřejňovat v rámci svých činností.

Celý nový koncept podle mého názoru pomůže k vyšší stabilitě finančních trhů. Bankám může pomáhat k dosahování vyšší efektivity a dávat jí prostřednictvím této dohody jakýsi návod, jak správně i lépe fungovat. Zároveň si myslím, že takový „ochranný systém“ je pro banky velmi finančně i personálně náročný.

Vlivem finanční krize se Basilejský výbor shodl v září 2010 na nové rámcové dohodě, tzv. Basel III, která bude kapitálovou přiměřenost v následných letech ještě zpřísnovat v několika etapách. V dohodě by také měl být větší apel na eliminaci úvěrových rizik a vyšší ochraně před náhlými šoky na trzích. Tato úprava bude mít za následek ještě větší nároky kladené na bankovní sektor a větší množství bank bude nuceno navýšit svůj kapitál. Nová dohoda by měla být implementována do roku 2018.⁷⁰

S povinností přiměřeného kapitálu přímo souvisí i udržování přiměřené likvidity. Likvidita znamená schopnost banky dostávat svým závazkům v době jejich splatnosti. Přiměřenost likvidity je zkoumána z několika hledisek. Základním je sledování doby splatnosti závazků a pohledávek. Sleduje se také poměr rychle likvidních aktiv ve vztahu k celému jejímu objemu, který by správně neměl překročit 10% hranici. Podstatnou je také klasifikování úvěrů do rizikových skupin vzhledem k pravděpodobné návratnosti.⁷¹

Pod kontrolu ČNB spadá i úvěrová angažovanost bank. Dohled spočívá v omezení půjčování nadměrného poměru vlastních zdrojů jednomu subjektu, který by v případě ztráty likvidity mohl ohrozit stabilitu banky. Podíl angažovanosti by neměl přesáhnout 25% na jeden subjekt či ekonomicky spjaté subjekty. Limity jsou stanoveny i pro

⁷⁰ www.bis.org [online]. 2009 [cit. 2010-11-24].

[Http://www.bis.org/publ/bcbs164.htm](http://www.bis.org/publ/bcbs164.htm). Dostupné z WWW: <www.bis.org>.

⁷¹ Pánek D., Válová I., Bankovní regulace a dohled, Masarykova univerzita Brno 2008, str. 36

půjčky uvnitř banky, která by tak mohla nadměrně půjčovat svým pobočkám nebo dceřiným společnostem.⁷²

Komerční banky jsou povinny mj. pojišťovat vklady. Povinné pojištění vkladů výrazně snižuje riziko vkladatelů, že v případě problémů banky nepřijdou o své vložené prostředky. Domnívám se, že toto opatření je pozitivní pro vyšší míru důvěryhodnosti potenciálních vkladatelů v bankovní sektor. Pojistné plnění je nově limitováno sumou 100 000 EUR a náhrady činí 90% původního vkladu. Pojištění vkladů spravuje Fond pojištění vkladů.⁷³

Může se stát, že i přes všechny ochranné a zajišťovací mechanismy výše popsané, dojde u komerčních bank k závažným finančním problémům. Pro tyto případy je zde centrální banka, která je tzv. věřitelem poslední instance. Centrální banka může v krajních případech úvěrově pomoci komerční bance s cílem ji zachránit a neohrozit stabilitu trhu. Dalšími prostředky mohou být bankovní záruky za závazky komerční banky u jejich věřitelů.

Jako poslední základní povinnost, s kterou chci krátce seznámit je povinnost informační. Banka je povinna k součinnosti k orgánu vykonávající bankovní dohled a musí mu poskytovat všechny potřebné informace. Banky jsou povinny zveřejňovat např. : výkaz zisků a ztrát, přehled bilance i konsolidovanou bilanci a výroční zprávy včetně výroku auditorské firmy, která je vybrána centrální bankou k provedení kontroly v bance.⁷⁴

⁷² Revenda Z., Centrální bankovníctví, Management Press, Praha 1999, str. 602-603

⁷³ Pánek D., Válová I. , Bankovní regulace a dohled, Masarykova univerzita Brno 2008, str. 37-38

⁷⁴ Pánek D., Válová I. , Bankovní regulace a dohled, Masarykova univerzita Brno 2008, str. 36-39

5.2 Dohled

Bankovní regulace stanovují systém pravidel popsany v předchozím bloku. Aby byla taková pravidla vymahatelná je nutné, aby centrální banka vykonávala nad subjekty dohled. Dohledem je samostatná kontrolní činnost v dodržování norem a podmínek stanové právními předpisy i předpisy centrální banky. V první polovině devadesátých let byla úprava regulace a dohledu bankovního sektoru značně komplikovaná a centrální banka zdaleka neměla tolik pravomocí jako má dnes. Centrální banka v té době sice udělovala bankovní licence, ale dohled byl v pravomoci ministerstva financí. K vydání bankovní licence potřebovala centrální banka dokonce souhlas ministerstva. Takovou úpravu nepovažuji za správnou a vnímám ji jako omezování nezávislého rozhodování centrální banky a celkově jako nižší celkovou transparentnost, pokud o tak zásadních věcech mohlo zásadním způsobem rozhodovat, resp. spolurozhodovat ministerstvo, které je složkou výkonné moci. Vývoj této problematiky se ubíral dále jiným směrem a pravomoci ČNB se postupně rozšiřovaly. ČNB postupně převzala výkon dohledu nad bankami. Zásadním byl rok 2006, ve kterém na ČNB přešel veškerý dohled nad finančním trhem, který do té doby byl pod dohledem více úzce specializovaných úřadů. Od 1.4. 2006 ČNB tedy vykonává dohled nejen nad bankami a družstevními záložnami, ale také nad pojišťovnami, penzijními fondy, směnárny a nad celým kapitálovým trhem. Činnost regulace je však dále dělena mezi ČNB i ministerstvo financí. Proces integrace dohledu nad finančním trhem podle mne nebyl správným krokem. Obávám se, že rozsah úkolů, které ČNB již do té doby zákonem měla byl veliký a pochybuji o důslednosti a kvalitě tak komplexního dohledu. Myslím, že specializované úřady odváděly dobrou práci a nebyl závažný důvod pro takovou změnu a hromadění pravomocí pod jeden univerzální úřad. Na druhou stranu si uvědomuji, že komplexní výkon dohledu má i svá výrazná pozitiva. Především jde o rychlejší a efektivnější koordinaci mezi jednotlivými sekcemi v rámci jedné instituce. Celkově ovšem hodnotím tuto integraci a koncentraci moci nad trhem negativně. Vzhledem k celkové rozsáhlé nezávislosti ČNB a poměrně nízké odpovědnosti je svěřeno jednomu úřadu až moc velké

množství velmi podstatných pravomocí. V případě, že by vznikla situace, kdy by ČNB měla čistě hypoteticky nekvalitní vedení, tak by tím mohl nastat celkově špatný výkon pravomocí a realizaci úkolů. Každý jednotlivý trh by takový pokles mohl pocítit a mohlo by to mít následně vliv i na celou ekonomiku. Dekoncentrace pravomocí by podle mě byla nadále dobrou pojistkou proti selhání jednoho úřadu i za cenu menší efektivity a větších provozních nákladů. Proces integrace byl uskutečněn zákonem č. 57/2006 Sb., o změně zákonů v souvislosti se sjednocováním dohledu nad finančním trhem.

5.2.1 Principy a cíle dohledu

Obecná úprava otázky dohledu je v zákoně č. 6/1993 Sb. v části deváté, kde se uvádí nad kým vším banka vykonává dohled a v jakém rozsahu. Úprava obsahuje zřízení Výboru pro finanční trh a jeho fungování, který je poradním orgánem bankovní rady v otázce dohledu nad kapitálovým trhem. Zákon se věnuje také nápravným opatřením a sankcím. Další úprava dohledu je především v zákoně o bankách.

Dohled může být efektivní pouze v případě, má-li přesně vymezené cíle a odpovědnost pro každý sektor na který dohlíží. Za nezbytnou považuji nezávislost dohlížejícího úřadu, což ČNB rozhodně splňuje. Důležitá je i moc nad udělením a odnětím licencí, kterou ČNB taktéž disponuje bez nutnosti souhlasu jiného úřadu. Mezi další cíle řadím důslednou kontrolu dodržování právních předpisů i opatřeních vydávaných centrální bankou a ukládání opatření k nápravě a pokuty, jsou-li zjištěny nedostatky. Pokud celý systém regulace a dohledu funguje správně, tak by tím měly být vytvořeny dobré podmínky pro efektivní fungování subjektů na trzích, minimalizace jejich rizik v podnikání a celkově dobře působit na bezpečnost a transparentnost finančního a bankovního trhu. Dohlížené subjekty naopak musí kvalitně spolupracovat s ČNB pravidelným kontaktem vedoucích složek s dohlížitelem a také klást důraz na vlastní vnitřní kontrolní mechanismy. Jako poslední bych rád vzpomenu, že regulace a dohled

přispívá k vyšší informovanosti potenciálních investorů i jejich ochraně před nekalými praktikami.⁷⁵

5.2.2 Způsoby dohledu

Dohled na dálku se uskutečňuje na základě kontroly zpráv a výkazů kontrolovaných subjektů. Pomocí mohou i auditorské zprávy a přímý kontakt mezi ČNB a dohlíženým subjektem. Na základě těchto informací dochází k monitoringu a podrobnější analýze. ČNB často jedná i přímo s auditorskými firmami, se kterými konzultuje získané informace. Tento způsob dohledu považují za organizačně nejméně náročný a zároveň za poměrně málo efektivní, protože kvalita dohledu je tu přímo závislá na kvalitě dodaných informací. Za dobrý doplněk dohledu na dálku považují informační návštěvy, kterými může ČNB dohled zkvalitnit. Při informačních návštěvách se projednávají většinou otázky hospodaření subjektu.

Kontroly může ČNB provádět i přímo v bankách pomocí dohlídek na místě. Tato kontrola je už daleko důslednější a řekl bych i klíčová. ČNB při prověrkách na místě zjišťuje a ověřuje kompletní přehled o činnostech kontrolovaného subjektu. Je zaměřen i na konkrétní kontroly sporných operací, analýzy rizik, ale také technická a personální úroveň uvnitř subjektu. Tento způsob dohledu je daleko hloubkovější a průkaznější než dohled na dálku. Jeho nevýhodou může být daleko vyšší finanční, časová i personální náročnost na její provádění. Výsledkem jsou však nejpřesnější údaje o situaci uvnitř subjektu.⁷⁶

V § 26c-26j, zákona č. 21/1992 Sb. , o bankách je popsán tzv. konsolidovaný dohled, který umožňuje dohled nad konsolidovanými celky v mezinárodním měřítku. V tomto případě může ČNB kontaktovat orgány dohledu v hostitelské

⁷⁵ Babouček I. a kol., Bankovní regulace a dohled, Bankovní institut, Aktris 2002 str. 76-80

⁷⁶ Revenda Z., Centrální bankovníctví, Management Press, Praha 1999, str. 127-129

zemi a sdělovat si vzájemně informace o kontrolovaném subjektu. To provádí na základě formálních dohod o spolupráci.⁷⁷

ČNB dohlíží i na finanční konglomeráty. Tyto konglomeráty se od konsolidovaných celků liší především tím, že v nich partnery nejsou výhradně banky, ale mohou jimi být i subjekty z oblastí pojišťovnictví nebo poskytování investičních služeb. Dohled je u těchto konglomerátů prováděn pouze v případě, že jejich aktiva či obchody přesahují zákonem vyjádřené limity. Pro zajímavost uvádím měřítko významnosti dle souhrnné bilanční sumy osob v konglomerátu, která je 6 mil. eur. V takovém případě již finanční konglomerát spadá pod tento doplňkový dohled.⁷⁸ Podle mého názoru je tento dohled trochu nadbytečný. Jeho zřízení v zákoně vyplývá ovšem ze závazků vůči EU. Obávám se, že tento způsob dohledu by mohl být velmi finančně náročný a nemusel by přinést až tak zásadní výsledky.

Všechny způsoby dohledu nelze brát alternativně, ale vzájemně na sebe navazují a často se i doplňují. Tento několika stupňový dohled považuji za správný a může daleko lépe odhalovat skrytá rizika, či provozní problémy kontrolovaných subjektů.

5.2.3 Nápravná opatření a pokuty

Dohled ČNB může přinést viditelné výsledky jen v případě, kdy bude mít dohlížitel k dispozici vhodná nápravná opatření, včetně sankcí, či přímého zásahu do činnosti a provozu dohlížených subjektů. Zákon přiznává tato oprávnění v několika normách (dle toho nad kterým konkrétním subjektem). Za nejdůležitější úpravu však považuji § 46 an. , zákona o ČNB č. 6/1993 Sb. a speciálně pro bankovní dohled § 26 an. , zákona č. 21/1992 Sb. Zákon o ČNB definuje několik závažných správních deliktů. ČNB je v tomto případě v postavení správního úřadu. Proti

⁷⁷ Babouček I. a kol., Bankovní regulace a dohled, Bankovní institut, Aktris 2002 str. 81

⁷⁸ zákon č. 277/2005 Sb., o finančních konglomerátech, § 5 odst. 4

uloženému opatření se lze bránit rozkladem, o kterém rozhodne Bankovní rada ČNB. Zákon upravuje následující správní delikty :

- o při podnikání a obchodování na peněžním trhu
- o při plnění informační povinnosti
- o při reprodukci symbolů peněz a jejich napodobenin
- o proti peněžnímu oběhu⁷⁹

Zákon o bankách umožňuje v rámci bankovního dohledu ukládat bankám pokuty až do výše 50 mil. Kč. Je otázkou, zdali taková pokuta může být pro banky skutečným postihem, když vezmeme fakt, že největší banky v ČR mají roční zisky v miliardách Kč. Domnívám se, že systém pokut příliš efektivním prostředkem vymáhání nápravy vadného stavu není a mnoho neřeší. Navrhoval bych vyšší sazby pokut, které by pro banky byly již nepříjemným a citelným postihem. Podstatnějším postihem pro banky je oprávnění ČNB měnit, resp. zúžit rozsah bankovní licence, což je myslím již prvek, kterému banky budou dávat velkou důležitost, aby se tak nestalo, protože v důsledcích omezení bankovních činností by přicházely o zisk a část trhu na kterém chtějí působit. ČNB může do činnosti bank zasahovat i nařízením mimořádného auditu, který musí banky hradit ze svých prostředků. V moci centrální banky je i oprávnění zasahovat do personálních záležitostí bank a žádat výměnu konkrétních osob ve vedení.

V případě, že banka svou činností ohrožuje stabilitu celého bankovního systému a zároveň neplní opatření uložená centrální bankou nebo taková opatření nemají kýžený efekt, může ČNB v bance zavést nucenou správu. ČNB tímto krokem fakticky přebírá dočasně vedení nad bankou a sama provede kroky k její stabilizaci. Toto opatření se však dotýká prakticky jen největších bank na trhu, protože jen takové by mohly svým koncem trh destabilizovat. V této úpravě spatřuji určitou nespravedlnost, protože by takový

⁷⁹ zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, § 46a - 46d

zásah měl být možný na všech subjektech stejnou měrou. V rámci zavedení nucené správy navíc může ČNB finančně vypomáhat takové bance ve vlastní správě. Vnímám úpravu tak, že menší bankovní subjekty jsou tak méně chráněny před možným bankrotem, protože tento zásah, ačkoliv by se mohl zdát na první pohled negativním a pro banku nechtěným, tak má svá pozitiva v daleko větších možnostech činnosti zachránit a neukončit. A právě centrální banka těch možností má daleko více.⁸⁰

5.2.4 Vztah k Evropské centrální bance

Vstupem do EU se Česká národní banka stala členem Evropského systému centrálních bank. Nejvyšší bankou v EU je Evropská centrální banka a ČNB jí je a bude postupně více podřízena. ECB má na starost formulaci obecné unijní politiky a sjednocování úprav v právních rádech jednotlivých zemí. V oblasti bankovního dohledu vykonávají dohled stále národní banky na principu domovských zemí, což je odlišné pojetí než třeba ve Spojených státech amerických. Národní banky pracují v souladu s pokyny a směrnici ECB, čímž ECB nepřímo naplňuje své úkoly a cíle. Jen pro zajímavost uvádím, že ECB vznikla díky vytvoření kapitálu centrálními bankami jednotlivých členských států a ten činil 5 miliard eur a právě výhradně ony jsou akcionáři Evropské centrální banky.

⁸⁰ zákon č. 21/1992 Sb. , o bankách, § 26 an.

6 KOMPARACE PRÁVNÍ ÚPRAVY CENTRÁLNÍHO BANKOVNICTVÍ V DALŠÍCH ZEMÍCH

Česká úprava se v mnohém inspirovala jak ve vlastním historickém vývoji, tak i v úpravě v zahraničí, která se osvědčila. Některé země upravují centrální banku velmi podobně jako ČR a jiné mají naopak svá specifika. Jednotlivé centrální banky se mohou odlišovat v mnoha aspektech, například rozsahem nezávislosti v rozhodování, cíle činnosti, organizační strukturou nebo možnosti dohlížet na bankovní i jiné trhy. Na našem území působí jako jediná ústřední banka ČNB. V některých státech byl vývoj úplně jiný. Například v Lucembursku centrální banka vůbec neexistovala, což se změnilo až vznikem ECB v roce 1998, kdy se Lucemburský měnový institut přeměnil na centrální banku. V jiných zemích naopak působila místo centrální banky jen měnová rada. Ve Spojených státech a v Německu se centrální bankovníctví ubíralo úplně jiným směrem. V těchto zemích působí více centrálních bank zároveň. V následujícím bloku shrnu to nejpodstatnější ze zákonné úpravy centrálního bankovníctví v několika vybraných zemích a vytyčím rozdílnost od úpravy české.

6.1 Spolková republika Německo

Domnívám se, že se čeští zákonodárci před lety částečně inspirovali německou úpravou, minimálně v otázce nezávislosti centrální banky, jejíž rozsah je velmi podobný. Nezávislost centrální banky v Německu je považována všeobecně za příkladnou. Především je vyzdvihována její institucionální nezávislost. Největší odlišnost v úpravách spatřuji v samotném rozložení bankovního systému. Český je na dvoukolejním principu a německý na principu trojkolejnosti⁸¹, který v Německu platí od přijetí zákona o Deutsche Bundesbank, z roku 1957.

⁸¹ Trojkolejnost bankovního systému spočívá na třech stupních : centrální banka, komerční banky a soukromé banky.

Německo má ústřední centrální banku, kterou je Deutsche Bundesbank a dále devět zemských centrálních bank. Z funkčního hlediska se jedná ovšem stále jen o jednu, ústřední banku.⁸²

Bundesbank je právnickou osobou veřejného práva. Hlavním cílem banky je udržení stability měny. Německá centrální banka také důsledně dbá na nízkou míru inflace. Organizační struktura se skládá z osmičlenného Direktorია a prezidentů zemských bank. Jmenování do funkcí je v kompetenci spolkového prezidenta, který tak činí na návrh vlády. Prezidenti zemských bank jsou navrženi Spolkovou radou. Co je ovšem podstatné a odlišné od české úpravy, je nutnost kontrasignace jmenovacího aktu spolkovým kancléřem. Bundesbank je zavázána podporovat všeobecnou hospodářskou politiku spolkové vlády. Odlišnost spatřuji i v nutnosti konzultace zásadních měnových rozhodnutí se spolkovou vládou.

Za velmi dobrou úpravu považuji oblast kontroly hospodaření, kterou jsem již zmiňoval v kapitole věnující se hospodaření ČNB. Účetní závěrka Bundesbanky se musí ověřovat auditory, jejichž zpráva slouží jako podklad pro kontrolu Spolkovému účetnímu dvoru a ten je povinen své závěry předložit ministerstvu financí.

Většinu standardních ekonomických úkolů má česká i německá centrální banka velmi podobnou. Specifikum shledávám ovšem v oblasti bankovního dohledu. V roce 2002 prošel dohled v Německu procesem institucionální integrace. Sloučením Úřadu pro dohled nad úvěrovými institucemi, Úřadu pro dohled nad pojišťovnictvím a Úřadu pro dohled nad kapitálovým trhem a cennými papíry vznikl jednotný regulátor finančních trhů, který je veřejnoprávním subjektem. Německé centrální bance důležité kompetence zůstaly. Jednotný regulátor nemá dostatek pravomocí k samostatnému vydávání regulatorních pravidel a podmínek, protože tato činnost je svěřena ministerstvu financí. Lze říci, že proces integrace je dosti podobný

⁸² Revenda Z., Centrální bankovníctví, Management Press, Praha 1999, str. 657

tomu českému, ale rozdíl je patrný v tom, že v České republice je celý dohled svěřen výhradně České národní bance a nikoliv další jednotící instituci, s kterou by centrální banka musela dohledovou činnost koordinovat.⁸³

6.2 Velká Británie

The Bank of England Act stanovuje za základní cíle centrální banky zachování stability a hodnoty měny, podporovat finanční služby a stabilitu celého finančního systému. Od naší úpravy se odlišuje v mnoha případech. Stanovování inflačního cíle záleží na dohodě mezi bankou a vládou. Odlišností je také pravomoc ministra financí dávat bance závazné instrukce. Z úpravy je velmi patrné, že britská centrální banka je daleko provázanější ve vztahu k vládě než ta česká. Vrcholné funkcionáře jmenuje ministr financí se souhlasem premiéra. Panovník je v Británii odsunut jen do role formálního kontrasignátora bez možnosti vlastního rozhodnutí. Bank of England nemá takovou míru nezávislosti jako ČNB.

Zcela jiný vývoj zaznamenala oblast bankovní regulace a dohledu. Dříve mívala Bank of England výsadní postavení v této oblasti. Změnu ovšem přinesl rok 1997, kdy byl zřízen nový úřad Financial Services Authority, na který přešla velká část pravomocí pro oblast dohledu nad trhy. Samotný bankovní systém je regulován centrální bankou na základě Banking Act z roku 1987. Každá instituce, která přijímá vklady musí Bank of England žádat o bankovní licenci.⁸⁴ Britský bankovní systém je stejně jako český založen na dvoukolejnosti.

⁸³ Bažantová I. , Právní postavení centrální banky v demokratickém státě - Sborník textů, CEP Praha 2000, str. 23-34

⁸⁴ Rais K., Drdla M., Evropská integrace a bankovnictví, Computer Press, Praha 1999, str. 35-36

6.3 Spojené státy americké

V roce 1913 byl přijat Federal Reserve Act, kterým byl zřízen Federální rezervní systém. Tento systém je složen ze 12 regionálních federálních rezervních bank, pod které spadá daná měnová oblast ve Spojených státech. Toto členění centrálního bankovníctví na více složek mi přijde logické, vzhledem k rozloze Spojených států a různým potřebám jednotlivých lokalit. Do systému patří i Výbor guvernérů, kteří jsou jmenováni do funkce prezidentem po schválení Kongresem. Hlavním úkolem Výboru je provádění měnové politiky a stanovení výše diskontní sazby a povinných minimálních rezerv. Na poli bankovní regulace má právo stanovovat pravidla. Federální rezervní banky smějí stanovit odlišnou diskontní sazbu než co vydává Výbor guvernérů. Součástí Federálního rezervního systému je i Federální výbor volného trhu a členské komerční banky.⁸⁵ Cílem centrálního bankovníctví ve Spojených státech je udržovat dlouhodobý růst peněžních agregátů, zajištění zaměstnanosti, stabilních cen a úrokové míry.

Bankovní regulace a dohled je ve Spojených státech řešena komplikovaně. Zásadní roli hraje již zmiňovaný Federální rezervní systém, ale jsou i další instituce, které se na činnosti podílejí. Významnou je například Federální korporace pojištění vkladů, která vykonává dohledy na místě. Úřad pro kontrolu oběživ zase dohlíží na národní banky a banky s udělenou státní licencí. V rámci dohledu působí ještě několik dalších úřadů, které dohlížejí na další konkrétní subjekty na daném trhu. Pro dohled nad kapitálovým trhem jsou také určeny specializované úřady. Americký systém regulace a dohledu je podle mě řešen nešťastně. Pravomoci se dělí mezi mnoho úřadů, což může mít za následek kolizi regulačních předpisů. Komplikovanosti ještě přidává možná kolize federálních zákonů se zákony vydávanými jednotlivými státy federace. Domnívám se, že tyto problémy mohly částečně přispět k prohloubení finanční krize a bankrotu několika amerických bankovních i pojišťovacích subjektů, kdy

⁸⁵ Revenda Z., Centrální bankovníctví, Management Press, Praha 1999, str.671-675

příslušné úřady zřejmě nedostatečně kontrolovaly rizikové obchody.

6.4 Stručný průřez úpravou v dalších zemích

Francouzská centrální banka - Banque de France je akciovou společností, což je ve světě běžné. Banka je ve vlastnictví státu. Jejím cílem je pečovat o měnu a finanční sektor. Od ČNB se liší v tom, že monetární politika banky je podřízena vládě, která ji sama schvaluje. Na jmenování funkcionářů se podílí předseda Senátu, předseda Národního shromáždění a předseda Hospodářské a sociální rady. Jmenování jsou formou dekretu, který vydává vláda a podepisuje prezident.⁸⁶

V Japonsku byla největším specifikem nezávislost centrální banky na vládě, která byla vzhledem k úpravám v jiných státech nižší. Novelou zákona v roce 1997 se nezávislé postavení centrální banky zvýšilo a banka je nyní pod kritikou, že vzhledem k míře nezávislosti má velmi nízkou odpovědnost za svou činnost. Dá se říci, že tato kritika je pro ČR podobná, politici i odborníci u nás také kritizují, že ČNB nenese odpovědnost za své výsledky a zároveň je vysoce nezávislá na vládě.

Čínská lidová banka je zase unikátní velikostí svého kapitálu, kterému nemůže konkurovat žádná jiná centrální banka na světě. Od roku 1995 zajišťuje dohled nad ostatními finančními institucemi a platebním systémem. Centrální banka vykonává monetární politiku země. Banka má formální nezávislost na vládě. Zákon o Čínské lidové bance v článku 7 proklamuje, že ČLB pod vedením Státní rady vykonává nezávisle monetární politiku země. Obávám se, že s přihlédnutím k faktu, jaký režim v Číně vládne, to v praktickém hledisku může znamenat naopak závislost na vládě. Slovní spojení „pod vedením Státní rady“ považuji za právní obrát, který si lze vyložit jako skrytou nepřímou vládní direktivu. Čínská lidová banka ve

⁸⁶ Bažantová I. , Právní postavení centrální banky v demokratickém státě - Sborník textů, CEP Praha 2000, str. 105

skutečnosti stále ještě není skutečným nezávislým úřadem, jakým je centrální banka například u nás či v Německu. Řadu zásadních měnových opatření musí předem odsouhlasit Státní rada, což je nepochybně vztah určité závislosti. Jak jsem již uvedl, v některých právních úpravách je osvědčené nepřiznávat centrální bance vyšší míru nezávislosti a netvrdím, že by takový systém nemohl dobře fungovat, na co ale upozorňuji je fakt, že právní úprava v Číně se snaží prohlašovat nezávislost centrální banky v zákoně, přičemž část té samé normativní věty to podle mého názoru vyvrací. Na druhou stranu zákon bance garantuje zákaz financování státního dluhu, což připisuji nezávislosti banky k dobru. V oblasti regulace a dohledu ztratila Čínská lidová banka část svého postavení, zřízením Komise pro regulaci bank, což je tedy opačný trend než v českém centrálním bankovníctví, kde naopak proběhl v roce 2006 proces integrace dohledu pod ČNB.⁸⁷

6.4.1 Komparační tabulky

V poslední části této kapitoly jsem se pokusil sestavit jednoduché tabulky, které porovnávají tři faktory centrálního bankovníctví ve vybraných zemích, o kterých jsem doposud v práci nepsal. Vybral jsem tři podle mého názoru zajímavé složky, na kterých může být dobře vidět rozdílnost v jednotlivých úpravách v přímém srovnání s českou. Porovnávám hlavní cíl centrálních bank, jejich nezávislost (vztah k vládě) a způsob jakým jsou jmenováni vrcholní funkcionáři bank. Pro komparaci jsem vybral země, o kterých si myslím, že hrají podstatnou roli ve světové ekonomice nebo je jejich úprava centrálního bankovníctví natolik zajímavá a atypická, že si zasluhuje zmínku v práci. Cíleně jsem vybíral země s vyspělou moderní ekonomikou a stabilním politickým systémem, které lze proto kvalitativně porovnávat s postavením ČNB.

⁸⁷ Zákon o čínské lidové bance. www.pbc.gov.cn [online]. 1995, 1, [cit. 2010-11-30]. Dostupný z WWW: <http://www.pbc.gov.cn/publish/english/964/1952/19528/19528_.html>.

země	základní cíle
ČR	cenová stabilita
Kanada	stabilita cen, měny, zaměstnanosti a blahobytu
Austrálie	stabilita cen, měny, zaměstnanosti a blahobytu
Švýcarsko	cenová stabilita
Belgie	negativně vymezen - nebránit cílům vlády
Švédsko	efektivita platebního systému
Finsko	cenová stabilita země i eurosystému, podpora vlády

tab. č. 2 Srovnání základních cílů vybraných centrálních bank

Z uvedených údajů lze pozorovat fakt, že nejčastěji se ve vyspělých ekonomikách soustředí legislativa v oblasti centrálního bankovníctví na ochranu a zabezpečení cenové stability. V zemích Commonwealthu se klade důraz i na podporu zaměstnanosti a celkové blahobytu společnosti. Velmi netradiční je pojetí v Belgii, kde lze nalézt negativní vymezení cíle banky. Tato zvláštní formulace podle mě vychází z celkového pojetí centrální banky v Belgii, kde nedosahuje zdaleka takové míry nezávislosti jako je standardem v jiných zemích.

země	vztah k vládě
ČR	jen informační, koordinační
Kanada	povinné konzultace s ministerstvem, které vydává závazné instrukce
Austrálie	povinné konzultace s ministerstvem a nutnost dojít ke konsenzu
Švýcarsko	jen konzultační
Belgie	silná závislost - ministerstvo má plnou kontrolu nad bankou
Švédsko	rozhodnutí se souhlasem vlády
Finsko	informační

tab. č.3 Srovnání nezávislosti centrálních bank na vládě

Vztah vlády a centrální banky je jedním z významných měřítek nezávislosti centrálních bankovních úřadu ve svém rozhodování a činnosti. Ve vybraných zemích lze spatřovat velké rozdíly. Z uvedených údajů lze dovozovat, že ČNB je silným nezávislým úřadem. Na opačném pólu uvádím belgickou centrální banku, která je fakticky řízena ministerstvem financí, které může rušit všechny její rozhodnutí pokud se bude domnívat, že není v souladu s vládní hospodářskou politikou.

země	jmenování vedení
ČR	prezident bez kontrasignace
Kanada	ministerstvo financí
Austrálie	vláda
Švýcarsko	vláda a akcionáři banky
Belgie	král
Švédsko	parlament
Finsko	prezident na návrh parl.výboru

tab. č. 4 Srovnání způsobu jmenování vedení centrálních bank

Poslední tabulka porovnává, který úřad nebo osoby jmenují členy nejužšího vedení centrálních bank. Zajímavostí je třeba podíl akcionářů banky na jmenování ve Švýcarsku, což mi přijde velmi nestandardní a nemyslím si, že by to byl nejvhodnější způsob. Personální obsazení bych upřednostňoval, aby bylo voleno ústavními činiteli, kteří mají příslušný mandát od voličů, kteří mohou být významným rozhodnutím centrální banky dotčeni.

7 ZÁVĚR

Tuto poslední kapitolu bych rád věnoval stručnému ohlédnutí za prací. Snažil jsem se, aby výsledkem mé práce bylo komplexní dílo, které provede vším podstatným pro kvalitní rozebrání širokého tématu právního postavení a činností ČNB a bylo zároveň v rozumném a přijatelném rozsahu daného pro diplomovou práci. Soustředil jsem se na okruhy, které považuji za důležité nebo mě svým obsahem hlouběji zaujaly. Při tvorbě jsem se snažil pracovat s mnoha odbornými publikacemi, zákony a častokrát jsem využíval i zahraničních oficiálních stránek centrálních bank pro srovnávací část práce. Mezi klíčové kapitoly této práce řadím především bankovní regulace a dohled, které považuji za velmi důležitou součást pravomocí ČNB. Podrobněji se zamýšlím nad kvalitou a nutností regulace finančních trhů. V práci jsem se snažil reagovat na nejnovější změny a tak informuji například o chystané dohodě Basel III, která bude do našeho právního řádu implementována. Důraz jsem v práci také kladl na předposlední kapitolu, ve které jsem se pokusil porovnávat právní úpravu v cca 10 zemích z celého světa z několika hledisek, což by mělo pomoci zjistit, jak kvalitní a do jisté míry i třeba originální úpravu v Česku máme. Díky této komparaci jsem například zjistil, že diskutabilní otázka nezávislosti ČNB, která je často kritizována, není ve světě v podobném měřítku zase až tak neobvyklá.

Centrální bankovníctví je obor, který se neustále vyvíjí. Českou národní banku čeká v nejbližší době úkol připravit Českou republiku na přechod na měnu Euro a vstup do Eurozóny. Tato událost bude mít za následek přechod několika dosavadních pravomocí ČNB na Evropskou centrální banku. Tím bude především měnová politika. Součástí těchto změn by měl být i nový zákon o České národní bance, který by se měl vypořádat s procesem harmonizace s komunitárními předpisy a nově upravit a definovat změněné právní postavení i činnosti ČNB.

V současné době musí také ČNB řešit doznívající důsledky světové hospodářské recese. Budiž dobrou zprávou

výsledek aktuálního testu stability českých bank, který letos na podzim centrální banka provedla. Dle výsledků je český bankovní systém stabilní a bankovní subjekty ekonomicky zdravé.

Do seznamu příloh na konci práce jsem se snažil vyhledat především materiály, které mne zaujaly při shromažďování zdrojů a informací ke psaní této práce. Přidal jsem tam propagační leták SBČS jakožto důkaz, že i vážení bankéři mají smysl pro humor. Nejdelší přílohou je osmistránková zpráva centrální banky, ve které banka rozebírá ekonomické dopady pro zemi vstupem okupačních vojsk na naše území v srpnu 1968, který mi přišel hodně poutavý a rád bych se o něj v práci podělil.

ČNB se v mých očích za 17 let své existence osvědčila jako skutečně nezávislý a odborný úřad. Obzvláště v dnešní době pracuje podle mě bezproblémově a svým přístupem tvoří bezpečnější a stabilnější trhy i celou českou ekonomiku.

8 ABSTRACT

Právní postavení a činnost České národní banky

Tato diplomová práce se věnuje právní problematice České národní banky. Cílem práce je rozbor základních institutů, nejdůležitějších a nejspornějších zákonných ustanovení a seznámení čtenáře s nejdůležitějšími činnostmi centrální banky, včetně vysvětlení jejich potřeby a funkce v systému. Autor práce zohlednil značný rozsah problematiky tohoto tématu a některé kapitoly mají za cíl seznámit pouze s tím nejdůležitějším pro správné pochopení daného okruhu a utvoření souvislostí, vzhledem k omezenému stránkovému rozsahu pro tuto diplomovou práci. Největší důraz je kladen na část věnovanou bankovní regulaci, kterou autor rozebral podrobněji a také vlastní komparaci právních úprav centrálních bank ve světě.

Práce se člení do 7 kapitol včetně úvodu, dále na závěr, seznam použitých zkratk, literatury a příloh.

V úvodu autor seznamuje s důvodem, proč si vybral právě toto téma za svou diplomovou práci a vytyčuje cíle, které by práce měla splnit.

Ve druhé kapitole autor seznamuje čtenáře s historickým vývojem centrálního bankovníctví na českém území od dob Rakousko-Uherské monarchie až po vývoj současné České národní banky. Na závěr této kapitoly rozebírá autor možnosti vývoje nejbližší budoucnosti a to především v rámci Evropské unie a přijetí měny Eura za domácí měnu. Tato kapitola se jmenuje „Vznik a vývoj centrálního bankovníctví“ .

Třetí kapitola se jmenuje „Právní postavení a činnost České národní banky“. Zde autor seznamuje se základní ústavní i zákonnou úpravou centrální banky, rozsahem její nezávislosti, způsobem hospodaření i s organizační strukturou banky.

Čtvrtá kapitola se jmenuje „Činnost a cíle České národní banky“. Tato kapitola obsahuje také problematiku úpravy ochrany ekonomiky a trhu trestním právem.

Pátá kapitola s názvem „Bankovní regulace a dohled“ se věnuje rozsáhleji oblasti získávání a odnětí bankovní licence, základním povinnostem bank a způsobům dohledu nad subjekty na trhu.

Šestá kapitola se jmenuje „Komparace právní úpravy centrálního bankovníctví v dalších zemích“ . V této kapitole se autor pokusil porovnat postavení a možnosti činnosti centrálních bank v několika dalších zemích v Evropě i ve světě a upozornit na některé jejich zajímavé odlišnosti.

V závěru autor shrnuje zpracované téma.

klíčová slova : Česká národní banka, centrální bankovníctví, bankovní regulace

Legal status and content of activities of Czech national bank

This thesis deals with legal issues of Czech National Bank. The aim of this work is the analysis of the basic institutes, the most important and the most controversial statutory provisions and also to introduce the most important activities of the central bank to the reader and explaining him why are these activities needed and what is their function in the system. Due to limited range of this thesis the author took considerable volume of this topic in account, that's why some chapters aim merely the most important information to explain the issue correctly and to help the reader to understand the contexts.

This work is divided to seven chapters (including the Introduction) and to the Conclusion, list of used shortcuts, literature and attachments.

In the Introduction the author acquaints the reader with reason, why has he chosen right this issue as the topic of his thesis and lays out the targets to be accomplished by his work.

In the second chapter is the reader acquainted with the historical development of central banking on the territory of present Czech Republic - since the Austro-Hungarian monarchy to the evolution of current Czech National Bank. In the conclusion of this chapter the author analysis the possibilities of the immediate future development within the European Union and the question of accepting Euro as a domestic currency. This chapter is called „Formation and development of central banking“.

The third chapter is called „Legal status and activity of the Czech National Bank“. The author introduces here the basic constitutional and statutory treatment of the central bank, the range of it's independence, form of economics and also the organisational structure of the bank.

The fourth chapter is called „Activities and goals of Czech National Bank“ and contains inter alia the analysis of issues of protection of the economy and of the market by the criminal law.

The fifth chapter entitled „Banking regulation and supervision“ covers comprehensively the area of gaining and withdrawing the banking licence, basic obligations of the banks and different kinds of supervision of the subjects on the market.

The sixth chapter is called „Comparation of the legislation of central banking in different countries“. The author attempted to compare the positions and possibilities of foreign central banks (within and outside the Europe) and to note some of their interesting differences.

The author summarizes compiled topic in the Conclusion.

Keywords: Czech National Bank, central banking, regulation of banking

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Babouček I. a kol., Bankovní regulace a dohled, Bankovní institut, Aktris 2002
- Bakeš M. a kolektiv, Finanční právo, C. H. Beck , 5. vydání, Praha
- Bažantová I., Tlustý V. a kol. ,Právní postavení centrální banky v demokratickém státě - Sborník textů, CEP Praha 2000
- Bažantová I., Centrální bankovníctví v české historii po současnost, Studie národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2006
- Česká národní banka 1993-2003, ČNB, Praha 2003
- Rais K., Drdla M., Evropská integrace a bankovníctví, Computer Press, Praha 1999
- Kolektiv autorů, Bankovníctví v České republice, Bankovní institut vysoká škola, a. s., Praha 2000, čtvrté vydání
- Kolektiv autorů, Evropská centrální banka; Eurosystem; Evropský systém centrálních bank ,Kern & Birner Frankfurt 2006
- Kunert J., Novotný J., Centrální bankovníctví v českých zemích, ČNB, Praha 2008
- Pánek D., Válová I. , Bankovní regulace a dohled, Masarykova univerzita Brno 2008
- Pavlát V., Centrální bankovníctví, EUPRESS, Praha 2004
- Procházka P. , Mezinárodní bankovníctví, první vydání, Bankovní institut, SERIFA 1996
- Revenda Z., Centrální bankovníctví, Management Press, Praha 1999
- Vencovský F. a kol., Dějiny bankovníctví v českých zemích, Bankovní institut, Praha
- Zeman V., Slezák M. , Centrální bankovníctví a monetární politika, Akademické nakladatelství CERM, Brno 2010

10 SEZNAM POUŽITÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ A NÁLEZŮ ÚS

ústavní zákon č.1/1993 Sb., Ústava ČR

zákon č. 131/1989 Sb., o bankách a spořitelnách

zákon č. 21/1992 Sb. , o bankách

zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech

zákon č. 219/1995 Sb. , devizový

zákon č. 22/1992 Sb., o Státní bance československé

zákon č. 284/2009 Sb. , o platebním styku

zákon č. 277/2005 Sb., o finančních konglomerátech

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

zákon č. 57/2006 Sb., o změně zákonů v souvislosti se sjednocováním dohledu nad finančním trhem

zákon č. 6/1993 Sb. , o České národní bance

zákon č. 60/1993 Sb. , o oddělení měny

nález ÚS č. 285/2001 Sb.

nález ÚS č.278/2001 Sb.

vyhláška č. 123/2007 Sb.,o pravidlech obezřetného podnikání bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s cennými papíry

vyhláška č. 292/2010 Sb., o podmínkách přístupu k informacím v informační databázi České národní banky - Centrální registr úvěrů

11 SEZNAM ODKAZŮ NA POUŽITÉ INTERNETOVÉ STRÁNKY

www.bankofengland.co.uk

www.bis.org

www.bundesbank.de

www.cnb.cz

www.federalreserve.gov

www.finance.cz

www.pbc.gov.cn

12 SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

obr. č. 1 - koncept návrhu Viléma Pospíšila na měnovou odstavku adresovanou ministru financí Aloisi Rašínovi, r. 1919 (str. 10)

zdroj: Kunert J., Novotný J., Centrální bankovníctví v českých zemích, ČNB, Praha 2008, příloha CD-ROM, text. č. 3

obr. č. 2 - JUDr. Vilém Pospíšil (str. 11)

zdroj: Kunert J., Novotný J., Centrální bankovníctví v českých zemích, ČNB, Praha 2008, příloha CD-ROM, obr. č. 194

obr. č. 3 - Prof. JUDr. Karel Engliš (str. 11)

zdroj: Kunert J., Novotný J., Centrální bankovníctví v českých zemích, ČNB, Praha 2008, příloha CD-ROM, obr. č. 190

tab. č. 1 - Měnově-politické nástroje ČNB, aktuální sazby (k listopadu 2010) (str. 39)

zdroj:

www.cnb.cz/cs/menova_politika/mp_nastroje/index.html#operace

tab. č. 2 - Srovnání základních cílů centrálních bank

zdroj: vlastní tvorba na základě informací v publikaci Bažantová I., Tlustý V. a kol. ,Právní postavení centrální banky v demokratickém státě - Sborník textů, CEP Praha 2000, str. 101-114

tab. č. 3 Srovnání nezávislosti centrálních bank na vládě

zdroj: vlastní tvorba na základě informací v publikaci Bažantová I., Tlustý V. a kol. ,Právní postavení centrální banky v demokratickém státě - Sborník textů, CEP Praha 2000, str. 101-114

tab. č. 4 Srovnání způsobu jmenování vedení centrálních bank

zdroj: vlastní tvorba na základě informací v publikaci Bažantová I., Tlustý V. a kol. ,Právní postavení centrální banky v demokratickém státě - Sborník textů, CEP Praha 2000, str. 101-114

13 SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČLB	Čínská lidová banka
ČNB	Česká národní banka
ČR	Česká republika
ČSFR	Československá federativní republika
ČSR	Československá republika
ECB	Evropská centrální banka
EHS	Evropské hospodářské společenství
ERM II	European Exchange Rate Mechanism II
ES	Evropské společenství
EU	Evropská unie
NBČS	Národní banka Československá
NKÚ	Nejvyšší kontrolní úřad
SBČS	Státní banka československá
SŠ	Slovenský štát

14 SEZNAM PŘÍLOH

1. Statutární vedení NBČS v roce 1927
2. Plakát kampaně SBČS proti poškozování bankovek
- 3.-10. Předběžná úvaha o možném dopadu škod v národním hospodářství po vstupu vojsk Varšavské smlouvy na území Československa
11. Cyklus bankovního dohledu dle Baselu II.
12. Pamětní mince ČNB k vydání Ústavy ČR

2.

ZA MARIE TEREZIE SE OBJEVUJE U NÁS NOVINKA— ← PAPIROVÉ PENÍZE

Hygiena se tenkrát moc nepřeháněla, proto se hned poznalo, prošla-li bankocetle mastnýma rukama řezníka či uzenáře.

Dnes víme: řeznictví a uzenářství, kde není zvláštní pokladní a kde prodávající zanedbají hygienických zásad, jsou ničiteli peněz. Promaštěné peníze se musí z oběhu vyřazovat a tisk nových není právě levný.

VÍME TO OPRAVDU? A VÍME-LI, JEDNÁME PODLE TOHO?

zdroj: Kunert J., Novotný J., *Centrální bankovníctví v českých zemích*, ČNB, Praha 2008, příloha CD-ROM, obr. č. 145

STÁTNÍ BANKA ČESKOSLOVENSKÁ

Praha, dne 29.8.1968

P ř e d b ě ž n á ú v a h a

o možném dopadu škod v národním hospodářství v důsledku
vstupu vojsk Varšavské smlouvy vzhledem k měnové situaci

1. Okupace ČSSR má a bude mít nepříznivý dopad na výsledky našeho národního hospodářství. Projeví se poklesem výroby a narušením procesu reprodukce zejména v důsledku narušení přepravy a spojů.

Trvající ekonomická nerovnováha se tím dále prohloubí a zostří se inflační tlaky. Dojde ke zhoršení měnové situace v důsledku nerovnováhy především na vnitřním a zahraničním trhu.

V našich dalších úvahách vycházíme ze základního odhadu, že pokles výroby může trvat přibližně 3 měsíce s tím, že postupně bude docházet k ozdravení výrobního procesu. Při posuzování možných variant dalšího vývoje zdá se jako extrémní a tudíž nereálná možnost poklesu výroby o 30 % a lze spíše předpokládat průměrné snížení výroby o 10 % v průběhu uvedených 3 měsíců.

K takovému ocenění nás vede skutečnost, že po narušení chodu národního hospodářství v prvním týdnu okupace dojde poměrně rychle k postupné konzolidaci výroby, a to zejména proto, že jsou dány k tomu materiální předpoklady, neboť nedošlo k přímému poškození továrních objektů a zařízení a objektů dopravy. Byl narušen pouze normální chod továren, dopravy a ostatních komunikací a konzolidace je odvislá od toho, do jaké míry se urychleně podaří dosáhnout pravidelný rytmus v činnosti výrobní základny a komunikací.

(4.)

- 2 -

Dalším předpokladem je iniciativa pracujících, která představuje významný faktor urychlené konzolidace. Uplatnění tohoto faktoru je však odvislé od dalšího vývoje politické situace.

2. Za všech těchto předpokladů by hrubá výroba měla výpadek cca 8,2 mld Kčs, což představuje asi 1/3 měsíční plánované výroby. V hrubém důchodu, kde původně bylo předpokládáno překročení plánovaného objemu o cca 7 mld Kčs, lze očekávat, že k tomuto překročení nedojde.

Snížení objemu výroby se odrazí nepříznivě i ve finálním odbytu a snížení dodávek pro vývoz a vnitřní trh. Za stejných předpokladů lze očekávat výpadek v dodávkách pro vývoz ve VC ve výši cca 1,4 mld Kčs a v dodávkách pro vnitřní trh ve výši cca 3,7 mld Kčs, což opět představuje cca 1/3 měsíčního uvažovaného objemu. Přitom je třeba vzít v úvahu, že tyto odhady vycházejí z celkových průměrů, zatímco skutečný stav bude značně diferencovaný. Tak např. podle informací z textilní výroby je výroba v posledních 8 dnech plněna zhruba na 80 %.

3. V investiční výstavbě lze předpokládat poněkud vyšší pokles /vzhledem k vyššímu objemu investic ve druhé polovině roku/, který odhadujeme v průměru za uvedené 3 měsíce na 20 %. Plán investiční výstavby na rok 1968 činí 72,2 mld Kčs, za 1. pololetí bylo splněno 31,1 mld Kčs, takže zbývá na 2. pololetí 41,1 mld Kčs. Podle našeho předpokladu může bezprostřední manko dosáhnout 4,2 mld Kčs, což představuje asi 2/3 měsíčního úkolu. Celkové dopady ve věcném plnění nelze prozatím odhadnout.

Při tomto předpokladu vycházíme z toho, že narušení odběratelsko-dodavatelských vztahů naruší i předpokládaný průběh investiční výstavby. Náprava materiálních škod v hospodářství bude vyžadovat použití stavebních materiálů, které byly již pro stávající investiční výstavbu nedostatkové.

Ztížená situace se neprojeví pouze v investiční výstavbě letošního roku, nýbrž bude mít dopad i na výstavbu v příštích letech /např. nutnost dalšího omezení zahajování nových staveb/.

(5.)

- 3 -

4. Státní rozpočet nebyl vyrovnán již v plánu na rok 1968 /v rozsahu cca 4 mld Kčs/. Lze předpokládat, že výdaje státního rozpočtu v důsledku válečných škod vzrostou /odhad nelze dost přesně udělat dřív, než bude aspoň hrubá evidence škod, přesto lze toto překročení výdajů na krytí škod na komunikacích, vysílačích, budovách apod. odhadnout řádově na několik mld Kčs. Všechny zvýšené výdaje nebudou uskutečněny již v roce 1968 - nelze tak rychle všechny komunikace opravit; od toho však abstrahuje, protože dopad na měnu bude stejný, i když bude rozložen i do dalších let/.

Škody vzniknou i z nesplnění příjmů z národního hospodářství. Při uvážení výše uvedených předpokladů lze očekávat snížení příjmů státního rozpočtu o cca 3 mld Kčs.

5. Dopad škod do sféry úvěrů nelze zatím ani zhruba odhadnout číselně. Lze očekávat některé protichůdné tendence. Jednak úvěry porostou /např. úvěry na mzdy při výpadku výroby apod./, na druhé straně mohou někde poklesnout, jestliže podniky budou čerpat ve větším rozsahu dosavadní zásoby /to individuálně v některých odvětvích nemusí být pozitivní jev/.

6. Dosavadní situace v oblasti vnitřního trhu byla charakterizována především rychlým růstem peněžních příjmů obyvatelstva, přičemž se výrazně zvětšovaly jak mzdy, tak příjmy zemědělců i sociální dávky a zvyšujícími se požadavky na strukturu nabídky zboží a služeb pro realizaci peněžních příjmů a obtížemi při zajišťování potřebného hmotného krytí.

Uvažovalo se, že předpokládané příjmy se překročí v letošním roce o 8 mld Kčs a že bude nutno zajistit navíc do dávky spotřebního zboží z výroby a dovozu asi za 3 mld Kčs. Přitom se očekávalo, že přírůstek vkladů a oběživa za rok 1968 dosáhne 8,3 mld Kčs, z toho oběživo 1,5 mld Kčs.

V důsledku současných podmínek dojde k zostření situace, podstatnému zvýšení napětí na vnitřním trhu a zesílenému inflačnímu tlaku, neboť

- požadavky na mzdy a další výplaty se ještě zvýší, nutno

(6.)

- 4 -

v řadě případů počítat s výplatami, které nebudou vždy odměnou za práci, znamenající přínos pro národní hospodářství,

- pokles výroby, k němuž dojde, silně ovlivní dosavadní úroveň dodávek pro vnitřní trh,

- jejich výše a struktura mohou být v některých případech narušeny ještě i potřebami zahraničních vojsk, jejichž přítomnost i zvýší koupěschopnou poptávku, obracející se na vnitřní trh.

Podle současných znalostí může výpadek výroby, k němuž dojde, znamenat úbytek dodávek zboží do tržních fondů z výroby v rozsahu asi 3,7 mld Kčs navíc nad již dříve nezajištěný objem dodávek do tržních fondů. To by znamenalo zvýšení dosavadního rozdílu mezi předpokládanou výší peněžních příjmů a jejich hmotným krytím asi na 7 mld Kčs.

Podle posledního vykázaného stavu z 19. srpna t.r. dosahovala výše oběhiva 16,8 mld Kčs. Údaje o dalších dnech jsou zatím neúplné, odhadujeme, že k 28. srpnu t.r. by se mohl oběh pohybovat kolem 16,9 mld Kčs, což by znamenalo zvýšení od počátku roku asi o 3,8 mld Kčs /za stejné období minulého roku stoupl oběh o 2,8 mld Kčs. Počítáme však, že rozdíl se nakonec spíše sníží vzhledem k předstihu výplat a ztíženým odvodům hotovostí.

Na vkladech u státní spořitelny mělo k 15. srpnu obyvatelstvo uloženo podle odhadu asi 50,3 mld Kčs. Další vývoj není zatím znám a nemůžeme posoudit, v jakém rozsahu docházelo k výběrům úspor, jejich používání na trhu či zadržování jako hotových rezerv.

Jednotlivé pozřátky z Prahy svědčí o zvýšení výběru asi o 30 - 40 %, přičemž jde většinou o částky v průměru kolem 1 200 Kčs. Z Kutné Hory hlásí zhruba dvojnásobné výběry, v Benešově převažovaly drobné výběry do 1 000 Kčs na nákup potravin u vkladatelů, kteří neměli dostatek hotovosti doma.

Na politickém klimatu závisí, zda dojde ke stabilizaci na vnitřním trhu nebo ke zvýšeným nákupům a ke zvýšeným výběrům vkladů obyvatelstva.

7. Bezprostřední důsledky obsazení ČSSR vojsky pěti zemí Varšavské smlouvy pro oblast zahraničního obchodu a platebního styku se zahraničím jsou vyvolány rozvrácením dopravy a spojů, poklesem výroby spojeným s rozrušením kooperačních vztahů mezi podniky a odporem pracujících některých rezortů plnit dodávky pro vývoz do zemí, jejichž vojska obsadila ČSSR.

Lze předpokládat obnovení normální činnosti dopravy a spojů v nejbližší době. Ostatní faktory budou působit zřejmě dlouhodoběji a jejich vliv bude prohlubovat strukturální nerovnováhu v platební bilanci.

Předpokládáme, že nedojde k poklesu dovozu a že naopak budou tendence k vyrovnávání vnitřní hospodářské nerovnováhy na úkor platební a úvěrové bilance se zahraničím. V současné době došlo k poklesu vývozu.

Pokles vývozu do zemí, jejichž vojska obsadila ČSSR, pokud není způsoben poklesem výroby /a pokud tedy jde pouze o změnu ekonomického určení odbytu/ vede sice ke snížení devizového aktiva, avšak nevede prakticky ke zvýšení tržních fondů vzhledem ke komoditní skladbě: jde zejména o uranový průmysl, strojírenství a některé výrobky spotřebního průmyslu.

Předpokládaný pokles výroby v nejbližších třech měsících ovlivní devizovou situaci vůči socialistickým zemím takto:

	v mld Kčs vč. VRCV	
	devizová pozice	změna proti předpokla- du k 31.12.1968
předpoklad za normálních okolností	+ 13,6	-
při předpokládaném plnění plánu exportu na 90 %	+ 12,6	- 1,0

(8.)

- 6 -

Snížení vývozu v roce 1968 by vzhledem k značnému aktivu devizové pokladny nemělo způsobit vážnější platební těžkosti.

Vážné důsledky poklesu vývozu předpokládáme v oblasti kapitalistických států /hlavně volných měn/. Při poklesu vývozu na 90 % a při nezvýšeném dovozu se zhorší devizová pozice přibližně o 1,3 mld Kčs vč. VRCV:

	devizová pozice	změna proti předpokladu k 31.12.1968
předpoklad za normálních okolností	+ 6,1	-
při předpokládaném plnění plánu exportu na 90 %	+ 4,8	- 1,3

I když řádově nižší, přesto citelnou ztrátu představuje úbytek inkasa z aktivního cestovního ruchu; ztrátu za srpen lze odhadnout v měnách KS na 28 mil. bez VRCV /cca 80 mil. vč. VRCV/. Je nutno ovšem předpokládat tendence na zvýšení dovozů na úhradu schodku tržních fondů při nesnížených příjmech obyvatelstva.

Při úvahách o řešení úbytku inkasa a o zabezpečení případných dalších dovozů je nutno střízlivě předvídat reakci našich komerčních partnerů v kapitalistických státech. Předpoklady, že bude možno automaticky využít zvýšení krátkodobé zadluženosti ve volných měnách o 1,2 až 1,5 mld Kčs nelze doporučit jako cestu řešení, ani z nich zodpovědně vycházet.

Hrozí totiž nebezpečí, že může dojít k odvolávání depozit zahraničních bank u Čs. obchodní banky a k odmítání prodloužit existující úvěrové facility v dnešní výši. Tím by se stala Československá obchodní banka ve volných měnách nelikvidní, a tedy neschopna zajistit úhrady za životně důležité dovozy z kapitalistických států.

Proto je nutno využívat možnosti k řešení nerovnováhy pla-

(9.)

- 7 -

tební bilance ve volných měnách cestou požadavků na zvýšení dovozů ze socialistických zemí náhradou za dovozy z kapitalistických států, využít prostředků z úhrady za škody způsobené okupací, zavést přísnou regulaci dovozů z oblasti volných měn, zejména již ve 4.čtvrtletí t.r.; teprve po ověření situace u našich partnerů v kapitalistických státech lze zodpovědně počítat s řešením cestou krátkodobé zadluženosti.

8. Na zvýšení napětí na vnitřním a zahraničním trhu budou mít vliv i výsledky zemědělské výroby.

Kromě přímých škod na kulturách vznikly v zemědělství vážné škody ze zpomalení sklizně obilí ve vyšších polohách /znemožněný přísun kombajnů/ a sklizně chmele /přerušování nástupu brigádníků/. Sklizeň chmele je zdržena asi o 10 dní a přestože dosud chybějících 15 000 pracovníků se do konce srpna pravděpodobně podaří přisunout, dobrou úrodu chmele se podaří sklídit se značnými ztrátami na kvalitě i množství.

Celkovou dobrou úrodu obilí se podaří sklídit se ztrátami asi v množství, jako loňského roku, avšak při značně zhoršené kvalitě. Není však příznivý výhled na splnění plánu nákupu obilí do státních fondů.

Současně je ohroženo splnění plánu nákupu obilí do státních fondů ve výši 10 %, tj. o 180 tis. tun, zatímco nákup na výrobu krmných směsí je značně vyšší, než bylo předpokládáno. Zabezpečení naší obilní bilance bude záležet na udržení pozitivního politického postoje pracujících zemědělských podniků.

9. Je zřejmé, že dopad škod na stabilitu měny bude značný. Nelze dnes ještě přesně odhadnout, jaké další důsledky bude třeba řešit. Jen těžko lze např. odhadnout zpětný dopad zhoršení v platební bilanci do hospodářství apod.

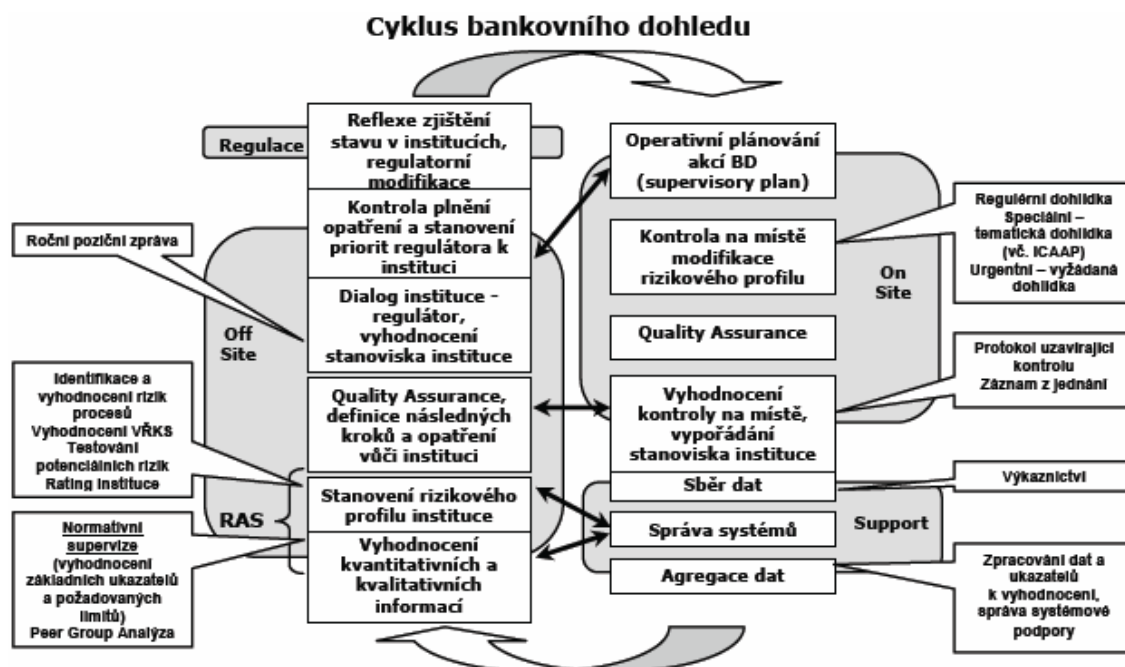
Tuto předloženou předběžnou úvahu dále zpřesňujeme. Pracujeme na dílčích odvětvových analýzách, které umožní hlubší a kvalitnější závěry a stanovení konkrétního postupu banky jak v roce 1968, tak pro příští rok v měnové a úvěrové politice.

(10.)

Již nyní však je třeba počítat s tím, že překlenutí inflační mezery na vnitřním trhu se neobejde bez úpravy cen zvýšením cenové hladiny SMC a bude nutné i uvážit některá administrativní opatření k zajištění nezbytného a plynulého zásobování obyvatelstva.

zdroj: Kunert J., Novotný J., Centrální bankovníctví v českých zemích, ČNB, Praha 2008, příloha CD-ROM, text. č. 34

11.

zdroj: Výkon dohledu v rámci Basel II. www.cnb.cz [online]. 2003-2010, [cit.2010-11-27].
http://www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/vykon_dohledu/supervisory_disclosure/pilir_2.html

12.

zdroj: Kunert J., Novotný J., Centrální bankovníctví v českých zemích, ČNB, Praha 2008, příloha CD-ROM, obr. č. 17